

KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN TÜRKİYE VE
ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDE
EKONOMİK BÜYÜME,
İŞGÜCÜ PİYASASI VE
YOKSULLUKLA MÜCADELE
SÜRECİ ÜZERİNE ETKİLERİ
-RAPOR-

DR. DİLEK YİĞİT

KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN TÜRKİYE VE
ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDE
EKONOMİK BÜYÜME, İŞGÜCÜ PİYASASI VE
YOKSULLUKLA MÜCADELE SÜRECİ ÜZERİNE ETKİLERİ

| RAPOR |

Yazar

Dr. Dilek Yiğit

Editör

Dr. Murat Yılmaz

Teknik Koordinasyon

Halil Ulusoy

Tasarım-Baskı

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım

Yayıncılık Ltd. Şti.

Tel: 0312 472 37 73-74

www.sfn.com.tr

Yiğit, Dilek

Küresel Ekonomik Krizin Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Ekonomik
Büyüme, İşgücü Piyasası ve Yoksullukla Mücadele Süreci Üzerine Etkileri / Dilek
Yiğit; editör: Murat Yılmaz. – Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak
Üniversitesi, 2013

47 s: 20x28 cm. – (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
İnceleme-Araştırma dizisi; yayın no: 13)

ISBN: 978-9944-237-18-5

1. Ekonomik kriz I. Yiğit, Dilek

338.54

Baskı Tarihi: **Eylül 2013**

©Ahmet Yesevi Üniversitesi

Mütevelli Heyet Başkanlığı

Adres:

Taşkent Cad. 10. Sokak No: 30 06490 Bahçelievler/ANKARA

Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 215 22 09

www.yesevi.edu.tr • yayinlar@yesevi.edu.tr

İçindekiler

Özet	5
Giriş	8
Bölüm 1	11
1.1. Küresel Kriz Öncesi Türkiye'de Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Yoksulluk.....	12
1.2. Küresel Kriz Öncesi Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Yoksulluk.....	15
Bölüm 2	21
2. Küresel Krizin Türkiye'de ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Ekonomik Büyüme, İşgücü Piyasası ve Yoksullukla Mücadele Üzerine Etkileri.....	21
2.1. Türkiye.....	22
2.2. Azerbaycan.....	24
2.3. Kazakistan.....	25
2.4. Kırgızistan.....	27
2.5. Özbekistan.....	29
2.6. Türkmenistan.....	30
Bölüm 3	33
Sonuç	39
Kaynaklar	43

TABLolar

TABLO 1: Türkiye'de Gini katsayısı (0-100).....	14
TABLO 2: Türkiye'de günlük geliri 1 Doların altında olanların oranı (%).....	14
TABLO 3: Türkiye'de ulusal yoksulluk sınırı altındakilerin oranı (%).....	15
TABLO 4: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Gini katsayısı (0-100).....	18
TABLO 5: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde günlük geliri 1 Doların altında olanların oranı (%).....	19
TABLO 6: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ulusal yoksulluk sınırı altındakilerin oranı (%).....	20

GRAFİKLER

GRAFİK 1: Türkiye'de Reel GSYH (yıllık değişim- %)	13
GRAFİK 2: Türkiye'de işsizlik oranı (%)	13
GRAFİK 3: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Reel GSYH (yıllık değişim- %)	16
GRAFİK 4: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde işsizlik oranları (%)	18
GRAFİK 5: Türkiye'de Reel GSYH (yıllık değişim-%)	22
GRAFİK 6: Türkiye'de işsizlik oranı (%)	23
GRAFİK 7: Azerbaycan Reel GSYH (yıllık değişim-%)	24
GRAFİK 8: Azerbaycan'da işsizlik oranı (%)	25
GRAFİK 9: Kazakistan Reel GSYH (yıllık değişim-%)	26
GRAFİK 10: Kazakistan'da işsizlik oranı (%)	27
GRAFİK 11: Kırgızistan Reel GSYH (yıllık değişim-%)	27
GRAFİK 12: Kırgızistan'da işsizlik oranı (%)	28
GRAFİK 13: Özbekistan Reel GSYH (yıllık değişim-%)	29
GRAFİK 14: Türkmenistan Reel GSYH (yıllık değişim-%)	30
GRAFİK 15: 2012 ve 2013 ekonomik büyüme (%)	36
GRAFİK 16: 2012 ve 2013 işsizlik oranları (tahmini-%)	37

ÖZET

KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN TÜRKİYE VE
ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDE
EKONOMİK BÜYÜME,
İŞGÜCÜ PİYASASI VE
YOKSULLUKLA MÜCADELE
SÜRECİ ÜZERİNE ETKİLERİ

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve dünyanın tüm bölgelerine yansıyan ekonomik kriz, küresel ekonominin 1930'lardaki Büyük Buhran sonrasında yaşadığı en derin krizdir. Kriz küresel düzeyde ekonomik daralmaya ve işsizlik oranlarının artmasına neden olurken, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde yoksullukla mücadele süreci için bir risk teşkil etmektedir. Bu raporun amacı, küresel ekonomik krizin Türkiye'de ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ekonomik büyümeyi, işgücü piyasasını ve yoksullukla mücadele sürecini ne ölçüde etkilediğini değerlendirmektir. Rapor üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türkiye'de ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde 2008 yılı öncesindeki ekonomik görünüme kısaca değinilecektir. İkinci bölümde, Türkiye'de ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde küresel kriz sonrasında ekonomik büyüme ve işsizlik verileri değerlendirilerek, krizin anılan ülkelerde ekonomik büyümeyi, işgücü piyasasını ve yoksullukla mücadele sürecini ne ölçüde etkilediğine yanıt aranacaktır. Üçüncü bölümde ise, 2013 yılı için ekonomik tahminlere yer verilecek ve karşılaştırmalı bir analiz yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Küresel ekonomik kriz, ekonomik büyüme, işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımı

ABSTRACT

In 2008 the world economy faced the most dangerous crisis since the Great Depression of the 1930's. The crisis that began in the United States of America has spread, in a variety of ways, to all regions of the world. The global economic crisis had significant negative impact on economic growth and labour markets at global level and also posed a risk to the eradication of poverty in especially developing economies. The main aim of this report is to assess the extent to which the global economic crisis affects economic growth, labour markets and poverty rates in both Turkey and the Central Asian Turkic Republics. The report is organised as follows: The first chapter briefly examines the economic outlook of Turkey and the Central Asian Turkic Republics before the global economic crisis broke out in 2008. The second chapter focuses on the extent to which the global economic crisis affects Turkey and Central Asian Turkic Republics in terms of economic growth, unemployment rates and poverty. The third chapter examines the economic forecasts for 2013 and provides a comparative assesment.

Keywords:

Global economic crisis, economic growth, unemployment, poverty, income distribution

Dünya ekonomisinin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşadığı en derin kriz 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlamış, finans ve ticaret kanalları aracılığıyla yayılarak küresel ekonomiyi sarsmıştır. Öniş'in ifadesiyle 1990'lı yıllarda yaşanan "çevrenin küresel krizleri"nin aksine "merkezin küresel krizi"¹ olan 2008 krizinin etkisiyle, 2009 yılında küresel ekonomi daralırken, işsizlik oranları artmıştır. 2007 yılında % 5.4, 2008 yılında % 2.8 büyüyen küresel ekonomi, krizin etkisiyle 2009 yılında % 0.6 daralmıştır.² 2007 yılında % 5.6 olan küresel işsizlik oranı ise, 2009 yılında % 6.3'e yükselmiştir.³

2009 yılında yaşanan ekonomik daralmayı takiben 2010 ve 2011 yılları küresel ekonominin iyileşme sürecinin yaşandığı yıllar olmuştur. 2010 yılında küresel ekonomi % 5.1, 2011 yılında ise % 3.9 büyümüştür.⁴ Ancak 2012 yılında küresel ekonominin büyüme hızı yavaşlamış; artan sayıda gelişmiş ekonomi resesyona girerken, gelişmekte olan ekonomiler ve geçiş ekonomilerinde büyüme hız kesmiştir.⁵ 2010 ve 2011 yıllarında yaşanan ekonomik büyümeye rağmen küresel işsizlik oranı % 6'ya takılıp kalmış⁶, krizin üzerinden 4 yılı aşkın süre geçmesine rağmen küresel düzeyde işgücü piyasasında olumlu gelişmeler gözlemlenmemiştir.

Diğer taraftan, kriz sürecinde ekonomik durgunluk, yüksek gıda ve yakıt fiyatları halkın yaşam standartlarını ve özellikle gelişmekte olan ekonomilerde yoksullukla mücadele sürecini olumsuz etkilemiş olsa da, 2010 ve 2011 yıllarındaki hızlı ekonomik toparlanma sayesinde küresel düzeyde yoksulluk oranları azalmaya devam etmiştir. Dünya Bankası'nın yoksulluk trendini izlemeye başlamasından sonra ilk kez aşırı yoksulluk içinde yaşayan insan sayısı ve aşırı yoksulluk oranları gelişmekte olan bölgelerin tamamında azalmıştır. 1990 yılında gelişmekte olan bölgelerde % 47 olan aşırı yoksulluk oranı 2008 yılında % 24'e inmiştir. Dünya Bankası küresel yoksulluk oranının 2010 yılında 1990'daki oranın yarısından daha az olduğunu tahmin etmektedir.⁷

1 Z. Öniş, "Crises and Transformations in Turkish Political Economy", *Turkish Policy Quarterly*, Vol.9, No.3, 2010, s.57.

2 IMF, *World Economic Outlook:Coping with High Debt and Sluggish Growth*, October 2012, s. 190 ve IMF, *World Economic Outlook Update*, January 2013, s.2

3 ILO, *Global Employment Trends 2011*, Geneva 2011, s.57.

4 IMF, *World Economic Outlook: Coping....*, s.190.

5 United Nations, *2013 World Economic Situation and Prospects*, New York, 2013.

6 ILO, *Global Employment Trends 2012*, Geneva 2012.

7 United Nations, *The Millennium Development Goals Report 2012*, New York, 2012, s.6-7.

Krizin etkisiyle küresel ekonomi sarsılırken ve küresel düzeyde işsizlik oranı artarken, Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ekonomileri küresel krizden ne ölçüde etkilenmişlerdir? Küresel krizin Türkiye'de ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ekonomik büyüme, işgücü piyasası ve yoksullukla mücadele süreci üzerine etkilerini analiz etmeye yönelik bu rapor üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, küresel kriz öncesi Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ekonomilerinin genel görünümü, ekonomik büyüme, işsizlik ve yoksulluk açısından değerlendirilecektir. İkinci bölümde, Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde küresel kriz sonrası ekonomik büyüme ve işsizlik göstergelerine yer verilerek, küresel krizin ekonomik büyümeyi, işgücü piyasasını ve yoksulluk ile mücadele sürecini ne ölçüde etkilediği analiz edilecektir. Üçüncü bölümde ise, Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için 2013 yılı ekonomik büyüme ve işsizlik tahminleri, küresel ekonomi ve gelişmiş/gelişmekte olan diğer ekonomilere yönelik tahminler ile mukayese edilecektir.

KÜRESEL KRİZ ÖNCESİ TÜRKİYE'DE VE
ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDE
EKONOMİK BÜYÜME,
İŞSİZLİK VE YOKSULLUK

BÖLÜM

- ❖ Küresel kriz öncesi Türkiye'de ekonomik büyüme, işsizlik ve yoksulluk
- ❖ Küresel kriz öncesi Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ekonomik büyüme, işsizlik ve yoksulluk

1.1. KÜRESEL KRİZ ÖNCESİ TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME, İŞSİZLİK VE YOKSULLUK

1980'lerin başından itibaren ekonomik liberalizasyon sürecine giren Türkiye'de, ödemeler dengesi krizleri, Türk Lirasının devalüasyonu ve iç talebi zayıflatan kemer sıkma politikaları nedeniyle ekonomik büyüme performansı 2001 krizine kadar istikrarlı bir görüntü sergilememiştir.⁸

1980'lerin başında ihracata dayalı büyüme politikası izlenmeye başlamış, artan ihracat, iç talep genişlemesi, sermaye birikimi ve verimlilik artışları sayesinde bu dönemde GSYH nispeten yüksek artış sergilemiştir. Ancak 1980'lerin sonuna doğru büyüme performansı zayıflamıştır.⁹ Sürdürülemez boyutlara ulaşan bütçe açığı ve cari açık nedeniyle finansal krizin yaşandığı 1994 yılında ekonomi resesyona girmiştir. 1990'lı yılların son ekonomik resesyonu ise 1997-1998 Doğu Asya ekonomik krizini takiben 1999 yılında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla 1990'lı yıllar Türkiye'de ekonomik kriz sarmalının yaşandığı yıllar olmuştur. Başlıca nedeni yüksek kamu borçlanma gereği ve bankacılık sektörünün kırılgan yapısı olan ve petrol fiyatlarının, uluslararası faiz oranlarının ve Dolar/Avro paritesinin artması gibi dış faktörlerin de şiddetlendirdiği¹⁰ 2001 kriziyle Türk ekonomisi tekrar resesyona girmiştir. 2002 ve 2003 yılları ise kayda değer bir ekonomik toparlanma sürecinin yaşandığı yıllar olurken; ekonomi 2002 yılında % 6.2, 2003 yılında % 5.3 büyümüştür. Küresel ekonominin genelinde de yüksek ve istikrarlı büyümenin yaşandığı 2002-2007 döneminde yıllık ortalama % 6.8 büyüyen Türk ekonomisinin belirgin bir büyüme ivmesi yakalamış olduğu görülmektedir.¹¹ Grafik 1'de 1985-2007 döneminde Türkiye'de reel GSYH'deki değişim, dolayısıyla 1985-2002 döneminde ekonomik büyüme-
de görülen istikrarsız seyir de gösterilmektedir.

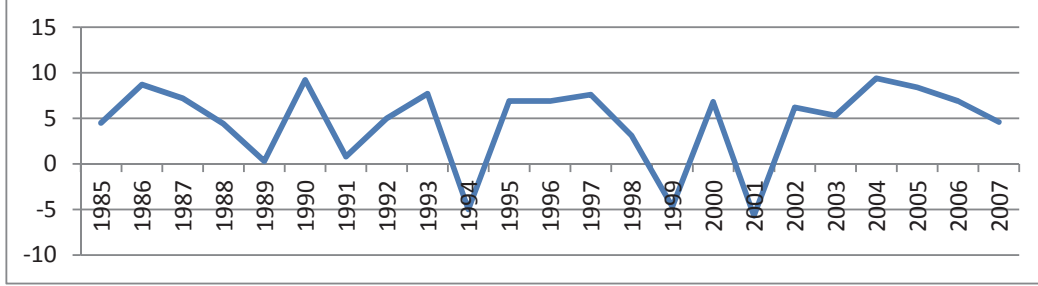
8 M. Macovei, *Growth and economic crises in Turkey: leaving behind a turbulent past?*, Economic Papers 386, European Commission, 2009, s.4 ve 9.

9 A. Ertuğrul ve F. Selçuk, "A Brief Account of the Turkish Economy: 1980-2000", *Russian and East European Finance and Trade*, Vol.37, No.6, 2001, s. 6-7. A. Ay ve Z. Karaçor, "2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006, Vol.16, s.70.

10 S. Işık, et.al., "Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması", *D.E.Ü.İ.Ş.B.F.*, Vol.19, No.1, 2004, s.52 ve E. Alper, "The Turkish Liquidity Crisis of 2000: What Went Wrong", *Russian and East European Finance and Trade*, Vol.37, No.6, 2001, s.53.

11 M. Macovei, *Growth and economic crises...*, s.10.

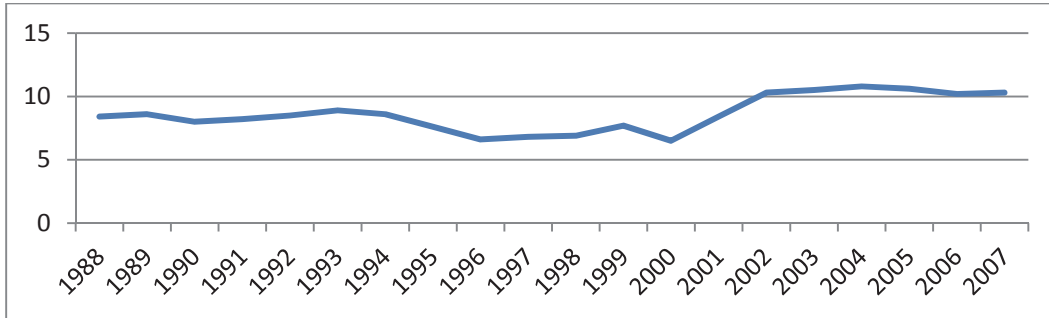
GRAFİK 1: Türkiye'de Reel GSYH (yıllık değişim- %)

Yazar tarafından IMF verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 2'de 1988-2007 döneminde Türkiye'de işsizlik oranlarındaki değişim gösterilmektedir. Grafik 2'te dikkat çeken, 2001 öncesindeki ekonomik kriz dönemlerinde işsizlik oranlarının artmamış olması; 2001 krizinden sonra ise işsizlik oranında artış gerçekleşmiş olmasıdır. Bu durum, 2001 öncesindeki ekonomik krizleri takip eden dönemlerdeki ekonomik büyümenin, 2001 krizindeki daralmayı takip eden ekonomik büyümeden daha fazla istihdam yarattığını göstermektedir. Hatta 2007 yılı itibarıyla işsizlik oranı, kaydedilen ekonomik büyümeye rağmen 2001 krizinden önceki işsizlik oranları seviyesine inmemiştir. Dolayısıyla, 2001 krizindeki ekonomik daralmayı izleyen büyüme, "istihdam yaratmayan büyüme" olarak nitelendirilmekte¹² ve bu durum yüksek büyüme aracılığıyla işsizlik oranlarının azalacağı, büyüme hızının yavaşladığı dönemlerde ve resesyon dönemlerinde işsizlik oranlarının artacağı yönündeki argümanın geçerliliğini sorgulatmaktadır.

GRAFİK 2: Türkiye'de işsizlik oranı (%)

Yazar tarafından Türkiye İstatistik Kurumu verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Küresel ekonomik kriz öncesinde Türkiye'de gelir dağılımı ne durumdadır? Bu soruya yanıt aramadan önce gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki konusunda ekonomistler arasında görüş birliği bulunmadığının altını çizmek gerekmektedir; "ekonomik büyüme gelir dağılımındaki eşitsizliği düzeltir" yönündeki argüman her dönemde ve her ülkede doğrulanmış bir argüman değildir. Tablo 1'de 1987-2008 döneminde Türkiye'de

12 H. B. Arslan, "Kriz-Büyüme-İstihdam" Üçgeninde 1994 ve 2001 Krizleri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Vol.64, No.2, s.39-42.

Gini katsayıları verilmektedir. Tablo 1'de görüldüğü gibi 1987-2005 döneminde gelir dağılımında istikrarlı bir iyileşme ya da kötüleşme seyri söz konusu değildir. Dolayısıyla, Tablo 1'deki veriler Türkiye'de ekonomik büyümenin yaşandığı dönemlerde, gelir dağılımı iyileşmektedir yönündeki argümanı doğrulamamaktadır; Oğuş'un ifadesiyle Türkiye'de ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.¹³ Diğer taraftan 2006-2008 döneminde Gini katsayısının azalması, gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümenin devam ettiği bu dönemde nispeten düzeldiğini göstermektedir. Ancak Türkiye'nin katılım müzakerelerini sürdürmekte olduğu Avrupa Birliği'nin tümünde Gini katsayısının 2007 yılında 30.6, 2008 yılında 30.8 olduğu dikkate alınırsa, Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğinin AB'nin tamamına kıyasla, bir başka deyişle nispeten daha kötü olduğu görülmektedir.

TABLO 1: Türkiye'de Gini katsayısı (0-100)

	1987	1994	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye	43.6	41.5	42.7	43.4	42.7	42.6	40.3	39.3	39.0

Yazar tarafından Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Gelişmiş ekonomilerde bile mevcut olan yoksulluk olgusu, Türkiye için de önemli bir meseledir ve yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar 1990'lı yılların ortasından itibaren önem kazanmıştır. Türkiye'de günlük geliri 1 Doların altında olan nüfusun oranı, 2003'den 2007'ye kadar istikrarlı bir şekilde azalmış olup, 2008 yılı itibarıyla Türkiye'de günlük geliri 1 Doların altında olan nüfus bulunmamaktadır. 2003 ve 2007 döneminde ulusal yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranı da azalmıştır; zira 2002 yılında bu oran % 27 iken, 2008 yılında % 17.1'e gerilemiştir. 2008 yılında Avrupa Birliği üyeleri arasında yoksulluk oranlarının %10 ve % 23 arasında değiştiği dikkate alındığında¹⁴, Birliğe katılım müzakereleri devam eden Türkiye'deki yoksulluk sorununun Avrupa Birliği'ndeki yoksulluk sorununu aşan boyutlarda bir sorun olmadığı görülmektedir.

TABLO 2: Türkiye'de günlük geliri 1 Doların altında olanların oranı (%)

	1994	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye	2.1	2.0	2.5	2.4	2.0	1.5	1.1	0

Kaynak: United Nations, Millennium Indicators- Population below 1\$ per day, percentage, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx>

13 A. Oğuş, *Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı*, IV. İktisat Kongresi, 2004.

14 O. Lelkes ve E. Zolyomi, *Poverty Across Europe: The Latest Evidence Using the EU-SILC Survey*, Policy Brief, European Centre, October 2008.

TABLO 3: Türkiye'de ulusal yoksulluk sınırı altındakilerin oranı (%)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye	27.0	28.1	25.6	20.5	17.8	17.8	17.1

Kaynak: United Nations, Millennium Indicators- Population below 1\$ per day, percentage, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx>

Türkiye'deki kriz öncesi ekonomik büyüme, işsizlik ve yoksulluk verileri, Türkiye'nin 2001 krizi sonrası ekonomik daralmayı izleyen ekonomik büyümeye rağmen yüksek olan işsizlik oranlarının düşürülemediği; diğer taraftan yoksullukla mücadele sürecinde önemli yol alındığı dönemde küresel krize yakalandığını göstermektedir.

1.2. KÜRESEL KRİZ ÖNCESİ ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDE EKONOMİK BÜYÜME, İŞSİZLİK VE YOKSULLUK

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, 1990'ların başından itibaren ekonomik daralma sürecine girmiştir. 1991 yılında GSYH Azerbaycan'da % 0.7, Kırgızistan'da % 7.9, Kazakistan'da % 11, Özbekistan'da % 0.5 ve Türkmenistan'da % 4.7 oranında azalmıştır.¹⁵ 1992-1996 dönemi için yapılan bir analiz, anılan dönemde GSYH'nin ortalama olarak Azerbaycan'da % 15.3, Kazakistan'da % 7, Kırgızistan'da % 10.6, Özbekistan'da % 3.4 ve Türkmenistan'da % 9.3 oranında azaldığını göstermektedir.¹⁶

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ekonomilerinde yaşanan daralma, söz konusu devletlerde merkezi planlanma ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde piyasa ekonomisinde yönetim tecrübesinin olmamasından kaynaklanan ekonomi içindeki düzensizlik, sıkı kredi politikaları, reel faiz oranlarındaki artış, üretici ve tüketicilerin yeni alışkanlıkları, işgücü piyasasındaki düzenlemeler ve Sovyet bloku içinde ticareti düzenleyen "Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi"nin (the Council of Mutual Economic Assistance) feshi gibi çeşitli faktörlere bağlanmaktadır.¹⁷

Sovyetler Birliği'nin en az gelişmiş bölgelerini¹⁸ oluşturan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıkları ile birlikte içine girdikleri ekonomik daralma sürecini, geçiş dönemine bağlı konjonktürel bir mesele olarak nitelendirmenin mümkün olduğu 1990'ların sonunda

15 IMF, *World Economic Outlook*, May 1998, s.155.

16 M. Dowling ve G. Wignaraja, *Central Asia: Mapping Future Prospects to 2015*, ERD Working Paper Series No.80, Asian Development Bank, April 2006, s.7.

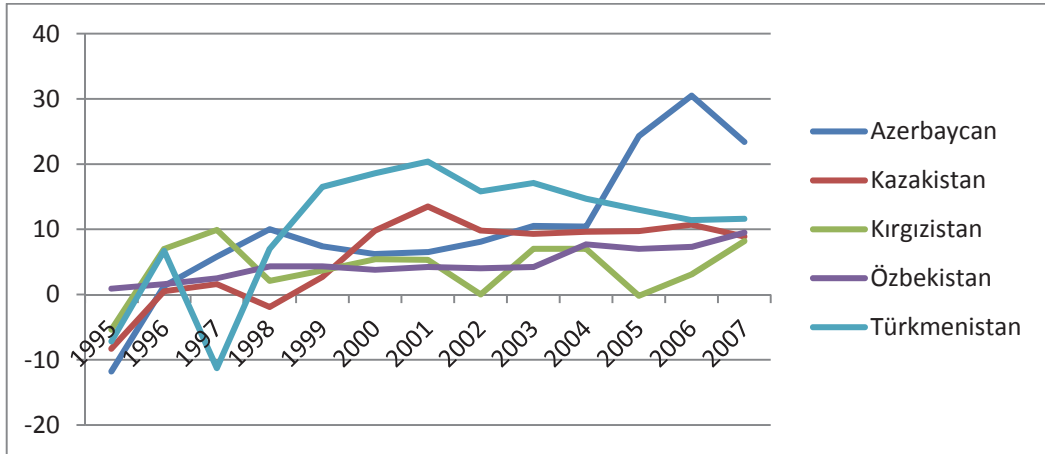
17 M. Dowling ve G. Wignaraja, *Central Asia after Fifteen Years of Transition: Growth, Regional Cooperation, and Policy Choices*, Working Papers Series on Regional Economic Integration No 3, Asian Development Bank, 2006, s.1.

18 M. Stark ve J. Ahrens, *Economic reform and institutional change in Central Asia: towards a new model of the developmental state?*, Private University of Applied Sciences, No 2012/5, s.5.

görülmüştür. Zira Orta Asya Türk Cumhuriyetleri 1990'ların ikinci yarısından itibaren makroekonomik reformların ve enflasyon önleyici politikaların uygulandığı hızlı ekonomik büyüme sürecine girmiştir. 1999-2001 döneminde GSYH ortalama olarak Azerbaycan'da % 9.5 artarken, 1997-2001 döneminde Kazakistan'da % 5.2, Kırgızistan'da % 5.3, Özbekistan'da % 4.4 ve Türkmenistan'da % 10.2 oranında artmıştır. 2002-2004 döneminde GSYH artışı ortalama olarak Azerbaycan'da % 10.6'ya, Kazakistan'da % 9.5'e, Türkmenistan'da % 21.3'e ve Özbekistan'da % 5.2'ye yükselmiştir; sadece Kırgızistan'da anılan dönemde % 4.7 olan ortalama GSYH artışı, 1997-2001 dönemine göre azalışı ifade etmiştir.¹⁹ Söz konusu oranlar ekonomik geçiş döneminin, 1990'ların sonundan itibaren ekonomik büyüme açısından bir başarı hikâyesi olarak nitelendirilmesine imkân tanımaktadır.

Grafik 3'de Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'da 1995-2007 döneminde reel GSYH'daki değişim gösterilmektedir.

GRAFİK 3: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde reel GSYH (yıllık değişim- %)

Yazar tarafından IMF verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde 1990'lı yılların sonundan itibaren gözlemlenen ekonomik büyüme sürecinde kişi başına düşen reel GSYH da artmıştır. 1995 yılında kişi başına düşen reel GSYH, Azerbaycan'da % 13, Kazakistan'da % 6.3, Kırgızistan'da % 6, Özbekistan'da % 1.1, Türkmenistan'da % 9.2 azalırken; 2000 yılında Azerbaycan'da % 9.9, Kazakistan'da % 10.2, Kırgızistan'da % 4, Özbekistan'da % 2.7, Türkmenistan'da % 4.1 artmıştır. Küresel ekonomik krizin çıkmasından bir yıl önce kişi başına düşen reel GSYH artış oranları da dikkat çekicidir; zira 2007 yılında bu oran Azerbaycan'da % 23.5, Kazakistan'da % 7.7, Kırgızistan'da % 7.3, Özbekistan'da % 6.5 ve Türkmenistan'da % 9.6'dır.²⁰

19 M. Dowling ve G. Wignaraja, *Central Asia: Mapping Future...*, s.7.

20 Asian Development Bank, *Economy and Output*, www.adb.org, erişim: 14.01.2013.

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde 1990'lı yılların sonundan itibaren gözlemlenen ekonomik iyileşme sürecinin başarısı,

1. Başta petrol ve gaz olmak üzere artan emtia fiyatları
2. Doğrudan yabancı sermaye girişlerinde artış
3. Etkin makroekonomik politikalar
4. Tarım reformları ve iyi hava koşulları sayesinde tarımsal üretimde artış
5. Siyasi istikrarın sağlanması

gibi çeşitli faktörlere bağlanmaktadır.²¹

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, dış ticarete tekellerin kaldırılması ve tarife reformlarının uygulanması aracılığıyla ticaretin liberalizasyonunda önemli ilerleme kaydetmiştir. Ticarette liberalizasyon özellikle Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan'da daha belirgin olup, Türkmenistan ve Özbekistan'da daha yavaş olmuştur. 2001-2004 döneminde Orta Asya Cumhuriyetleri'nin hem ihracat gelirlerinin hem de ithalat harcamalarının artmış olduğu görülmektedir. 2004 yılında bir önceki yıla göre mal ihracatı gelirleri Kazakistan'da % 55.5, Azerbaycan'da % 39.4, Kırgızistan'a % 23.5, Türkmenistan'da % 16.7 ve Özbekistan'da % 15.7 oranında artmış olup; aynı yıl mal ithalatı harcamaları Kazakistan'da % 52, Azerbaycan'da % 33.4, Kırgızistan'a % 31.2, Özbekistan'da % 23.8 ve Türkmenistan'da % 17.1 artmıştır.²² Söz konusu rakamların da gösterdiği gibi Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin -özellikle Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan- ekonomik geçiş süreci içinde artan dış ticareti, ekonomilerinin küresel ekonomiye entegre olduğu yönündeki görüşün başlıca gerekçesi ve aynı zamanda ekonomilerini küresel krizlere karşı hassas kılan başlıca nedendir.

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde merkezi planlama ekonomisinin emek yoğun sektörlerde devlet yatırımları aracılığıyla sağladığı istihdam garantisi, ekonomik geçiş sürecinin başlamasıyla sona erdiğinden 1990'lı yılların başında işsizlik oranları artmıştır.²³ Bölgedeki işsizlik istatistiklerinin gerçek durumu yansıtmadığı için güvenilir olmadığı ileri sürülmekle birlikte,²⁴ Asya Kalkınma Bankası'nın verileri 1992-2000 döneminde bölgede işsizlik oranlarının arttığını göstermektedir. 1991 yılında Türkmenistan'da % 2.4, 1992 yılında Azerbaycan'da % 0.2, Özbekistan'da % 0.1, 1993 yılında Kırgızistan'da % 1.7, 1994 yılında Kazakistan'da % 7.5 olan kayıtlı işsizlerin oranları, 1995 yılında Azerbaycan'da % 0.8'e, Kazakistan'da % 11'e, Kırgızistan'da % 5.7'ye, Özbekistan'da % 0.3'e yükselmiştir. 1995 yılı itibarıyla sadece Türkmenistan'da işsizlik oranının azalarak % 1.9'a indiği görülmektedir.²⁵ 1995 yılı sonrası için işsizlik oranları konusunda bölge

21 M. Dowling ve G. Wignaraja, *Central Asia after Fifteen Years...*, s.7.

22 United Nations, *Income Generation and Poverty Reduction: Experiences of Selected Asian Countries*, Development Papers No.26, 2005, s.7-8.

23 M. Simai, *Poverty and Inequality in Eastern Europe and the CIS Transition Economies*, DESA Working Paper no.17, United Nations, 2006, s.8.

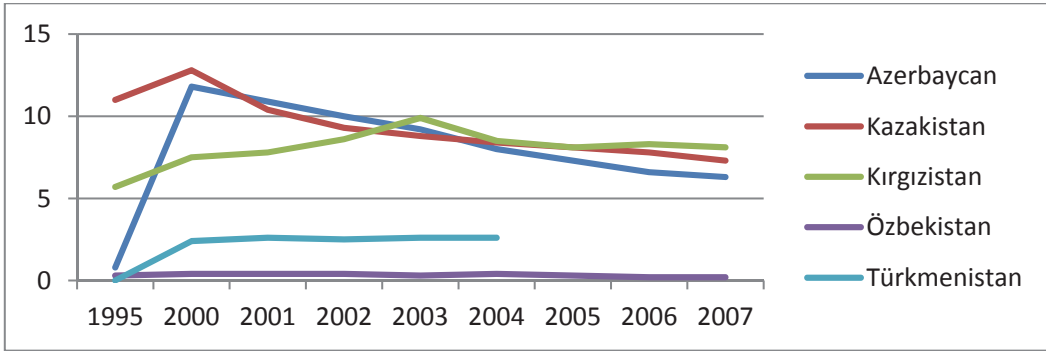
24 Ibid, s.9.

25 United Nations, *Income Generation and Poverty Reduction: Experiences of Selected Asian Countries*, Development Papers No.26, 2005, s.11

için genel bir değerlendirme yapmak, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin her birindeki işsizlik oranlarındaki ve artış-azalış eğilimindeki farklılıklar nedeniyle mümkün değildir. Zira 2000 yılında Kazakistan'daki işsizlik oranı % 12.8 iken, bu oran Özbekistan'da % 0.4'dür; 2000'li yılların başında Azerbaycan'da işsizlik oranı düşerken, Kırgızistan'da işsizlik oranları artma eğilimi göstermiştir.

Grafik 4'de, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'da 1995 ve 2000-2007 döneminde işsizlik oranları gösterilmektedir. 2004 yılı sonrası için Türkmenistan'da işsizlik oranları, Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası verileri arasında yer almadığından, Grafik 4'de Türkmenistan'daki işsizlik oranı 2004 sonrası için gösterilememektedir.

GRAFİK 4: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde işsizlik oranları (%)

Yazar tarafından Asya Kalkınma Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Diğer taraftan, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde piyasa ekonomisine geçiş sürecinde gelir dağılımında bozulma olmuştur. Zira Gini katsayısı, geçiş süreci içinde artmış olup; en son güncellenmiş Gini katsayılarının halen 1990 öncesindeki Gini katsayılarından yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4'de 1988-2008 döneminde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde gelir dağılımı eşitsizliğindeki değişimi gösterebilmek amacıyla Gini katsayıları verilmektedir.

TABLO 4: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Gini katsayısı (0-100)

	1988	1993	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003	2008
Azerbaycan	...	...	36.0	...	...	...	...	...	36.5	...	33.7
Kazakistan	25.7	32.7	...	35.3	...	...	...	...	31.3	...	29.3
Kırgızistan	26.0	53.7	...	...	40.5	36.0	34.6	30.3	29.0	...	37.3
Özbekistan	25.0	33.3	...	...	...	45.4	...	27.0	...	36.7	...
Türkmenistan	26.4	35.4	...	...	...	40.8	...	...	...	...	...

Yazar tarafından Dünya Bankası verileri ile Birleşmiş Milletler'in "Income Generation and Poverty Reduction: Experiences of Selected Asian Countries" başlıklı çalışmasında yer alan veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde, geçiş sürecinde gelir dağılımında eşitsizlik artarken; 1990'lı yılların başındaki ekonomik daralma ve işsizlik oranlarındaki artış, yoksulluk artışını da beraberinde getirmiştir. Aslında bölgedeki yoksulluk sorunu, ekonomik geçiş sürecinden önce de mevcut olan, dolayısıyla doğrudan ekonomik geçiş sürecine bağlanamayacak bir sorun olsa da,²⁶ 1990'lı yılların başında yoksul hane halkı sayısı artmıştır; Simai bu artışa dikkat çekmek amacıyla, Rusya'da ve diğer Bağımsız Devletler Topluluğu üyelerinde, üç ya da daha fazla çocuklu ailelerin yaklaşık % 62'sinin yoksul olduğunun altını çizmektedir.²⁷

1990'lı yılların sonunda yakalanan ekonomik büyümenin etkisiyle Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin yoksullukla mücadelede sürecinde yol aldığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler verileri uyarınca -Özbekistan'a ilişkin veriler mevcut değildir- günlük geliri 1 Doların altında olan nüfusun toplam nüfusa oranı Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'da azalmakla birlikte, Kırgızistan'da istikrarlı olmayan bir azalma eğilimi görülmektedir. Diğer taraftan Birleşmiş Milletler ve Asya Kalkınma Bankası verileri Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'da ulusal yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranının azalmakta olduğunu da göstermektedir, ancak Türkmenistan'a ilişkin güncellenmiş veriler mevcut değildir.

Tablo 5'de Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'da günlük geliri 1 Doların altında olan nüfusun toplam nüfusa oranları, Tablo 6'da ise Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'da ulusal yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranları gösterilmektedir.

TABLO 5: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde günlük geliri 1 Doların altında olanların oranı (%)

	1993	1995	1996	1998	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Azerbaycan	...	16.3	...	...	6.3	...	...	...	...	...	...	0.4	...
Kazakistan	4.2	...	5.0	...	13.6	5.2	3.1	1.7	...	0.4	0.2	0.1	0.1
Kırgızistan	18.6	...	...	31.8	...	34.0	...	14.2	22.9	5.9	1.9	6.4	6.2
Türkmenistan	63.5	...	...	24.8	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Kaynak: United Nations, Millennium Indicators- Population below 1\$ per day, percentage, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx>

26 M. Simai, Poverty and Inequality..., s.11.

27 Ibid., s.12.

TABLO 6: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ulusal yoksulluk sınırı altındakilerin oranı (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Azerbaycan	49.6	46.7	44.7	40.2	29.3	20.8	15.8	13.2
Kazakistan	28.4	24.2	19.8	16.1	31.6	18.2	12.7	12.1
Kırgızistan	56.4	54.8	49.9	45.9	43.1	39.9	35	31.7
Özbekistan	27.5	26.5	27.2	26.1	25.8	...	23.6	21.8

Kaynak: United Nations Economic Commission for Europe, The UNECE Report on Achieving the Millennium Development Goals in Europe and Central Asia, 2011, s.107 ve Asian Development Bank, Uzbekistan 2012-2016, August 2012.

Dolayısıyla Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, ekonomik daralma dönemlerini geride bıraktıkları ve yoksulluk oranlarının azalma eğilimi gösterdiği, ancak gelir dağılımında eşitsizliklerin önemli bir sosyo-ekonomik sorun olduğu bir dönemde küresel krizin etkileri ile yüzleşmek zorunda kalmıştır.

KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE’DE VE ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ’NDE EKONOMİK BÜYÜME, İŞGÜCÜ PİYASASI VE YOKSULLUKLA MÜCADELE ÜZERİNE ETKİLERİ

II. BÖLÜM

- 2.1. Türkiye
- 2.2. Azerbaycan
- 2.3. Kazakistan
- 2.4. Kırgızistan
- 2.5. Özbekistan
- 2.6. Türkmenistan

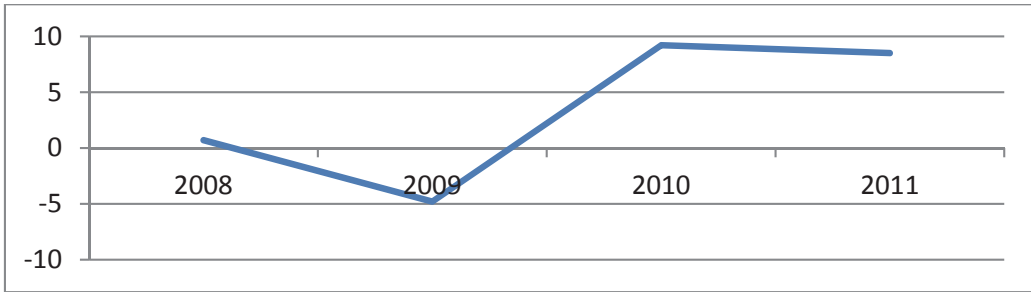
2.1. TÜRKİYE

Küresel ekonomiye entegre olmuş bir ekonomi olan Türk ekonomisi, Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı olan ve hızla Avrupa'ya ve diğer bölgelere yayılan küresel krizin etkilerinden kaçabilmiş değildir. Zira Kibritçiöğlu'nun ifadesiyle “*bir ülke ekonomisi küresel fiyat oluşumlarını etkileyebilecek ölçüde büyük olduğu derecede kendisinden kaynaklanacak şoklar ilgili piyasalardaki karşılıklı ekonomik işlemler nedeniyle diğer görece küçük ülkelere doğru kolayca yayılır.*”²⁸ Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan krizin Türk ekonomisini atlamamış olması ya da Türk ekonomisinin krizin etkilerinden kaçamaması yadırganacak bir durum değildir.

Krizin etkisiyle küresel ekonomi daralırken, Türkiye'nin ihracat mallarına dış talepte keskin bir düşüş yaşanmıştır. Diğer taraftan küresel mali sistemin içine girdiği koşullar nedeniyle sermaye hareketlerinin azalması iç piyasada bankaların ve firmaların yurtdışı kaynaklarında azalmaya neden olmuştur.²⁹ Bu koşullarda Türkiye'de 2004'den itibaren azalma eğilimi gösteren reel GSYH artış oranı 2009 yılında negatif değere düşmüştür. 2009 yılında kişi başına düşen GSYH da azalmış; 2008 yılında cari fiyatlarla 10.438,00 ABD Doları olan kişi başına GSYH 2009 yılında 8.559,00 ABD Dolarına inmiştir.³⁰

Türkiye'de küresel ekonomik krizin daraltıcı etkilerini gidermeye yönelik olarak, önce talebi sonra da arzı artırmaya yönelik genişletici ekonomi politikaları uygulanmıştır.³¹ 2010 yılında yakalanan % 9.2'lik büyüme oranı ise, küresel kriz öncesi, 2005, 2006 ve 2007 yıllarında gerçekleşen ekonomik büyümeyi aşmıştır. 2009 yılında azalan kişi başına düşen GSYH da 2010 ve 2011 yıllarında artmış olup; 2011 yılı itibarıyla kişi başına düşen GSYH cari fiyatlarla 10.673,00 ABD Dolarıdır³² ve bu miktar kriz öncesinde 2007 ve 2008 yıllarındaki kişi başına düşen GSYH miktarından daha yüksektir.

GRAFİK 5: Türkiye'de Reel GSYH (yıllık değişim-%)

Yazar tarafından IMF verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

28 A. Kibritçiöğlu, *Effects of Global Financial Crisis on Turkey*, MPRA, 2010, s.5.

29 H. A. Şimşek ve N. Şimşek, “Has the Turkish Economy Been Less Affected by the 2008 Global Crisis: A Macroeconomic Perspective”, *Research Journal of International Studies*, Vol.22, 2011, s.172-173.

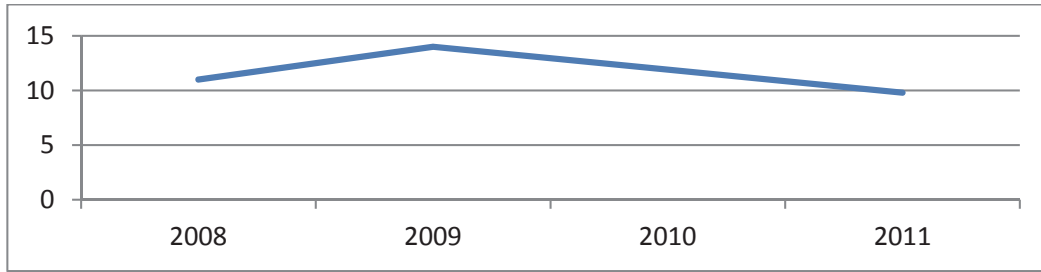
30 T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Uluslararası Ekonomik Göstergeler*, 2012, s.10.

31 H. A. Şimşek ve N. Şimşek, “Has the Turkish...”, s.173.

32 T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Uluslararası Ekonomik...*, s.10.

Bilindiği gibi Türkiye’de 2001 yılında yaşanan ekonomik krizi müteakip enflasyonu ve yüksek kamu borcunu azaltmaya yönelik politikalar neticesinde bütçe performansı iyileştirilmiş, diğer taraftan işsizlik oranları artmıştır. Türkiye’de 2002-2007 dönemindeki ekonomik büyümeye rağmen düşürülemeyen işsizlik oranları, 2008’de başlayan küresel krizin etkisiyle azalan dış talep nedeniyle emek yoğun sektörlerde ihracatın azalması sonucunda artmaya devam etmiş; 2009 yılında işsizlik % 14’e kadar çıkmıştır. 2010 yılında ise % 11.9 olan işsizlik oranı 2011 yılında % 9.8’e gerilemiştir.³³ Dolayısıyla Türkiye’de işsizlik meselesi, nedeni 2008 yılında başlayan küresel kriz olan bir mesele değildir. Ancak küresel kriz yaşanmamış olsaydı, işsizlik sorunu ile mücadelede daha etkin sonuçlar alınabileceğini varsaymak mümkündür. Diğer taraftan Türkiye’deki işsizlik durumunu Avrupa Birliği’ndeki mevcut durumla mukayese ettiğimizde Türkiye’deki işsizlik oranının hem Avrupa Birliği’nin genelinden, hem de Avro alanından daha düşük olduğu görülmektedir. Zira Eurostat’ın verileri uyarınca 2012 yılının 11. ayı itibarıyla işsizlik oranı Avrupa Birliği’nde % 10.7, Avro alanında % 11.8’dir.³⁴ Ancak AB’nin genelinden ve Avro alanındaki işsizlik oranlarından düşük olan Türkiye’deki işsizlik oranı küresel işsizlik oranından yüksektir.

GRAFİK 6: Türkiye’de işsizlik oranı (%)

Yazar tarafından Türkiye İstatistik Kurumu verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye’de günlük geliri 1 Doların altında olan nüfusun bulunmadığı, ancak 2008 verileri uyarınca nüfusun % 17.1’inin ulusal yoksulluk sınırının altında yaşadığı yukarıda belirtilmişti. Küresel krizin Türkiye’de yoksulluk üzerine etkisinin ne olduğu sorusuna yanıt arayabilmek için, gıda yoksulluğu, gıda+gıda dışı yoksulluk ve günlük geliri 2.15 Doların altında olan nüfusun 2010’daki oranları kriz öncesindeki oranlar ile mukayese edildiğinde, söz konusu oranlarda 2002’den itibaren gözlemlenen azalma eğiliminin küresel kriz ile kesintiye uğramadığı görülmektedir. Zira 2002 yılında % 1.35, 2007 yılında % 0.48 olan gıda yoksulluğu oranı 2010 yılında % 0.40’a gerilemiş olup; günlük geliri 2.15 Doların altında olanların oranı 2002 yılında % 3.04, 2007 yılında % 0.52 iken 2010 yılında % 0.21’e, 2011 yılında % 0.14’e düşmüştür. Üstelik günlük geliri 4.3 Doların altında olanların 2002 yılında %30.30 olan oranı, gösterdiği istikrarlı azalma eğilimi ile 2011 yılında % 2.79’a düşmüştür.³⁵

33 Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler 1923-2011, Aralık 2012.

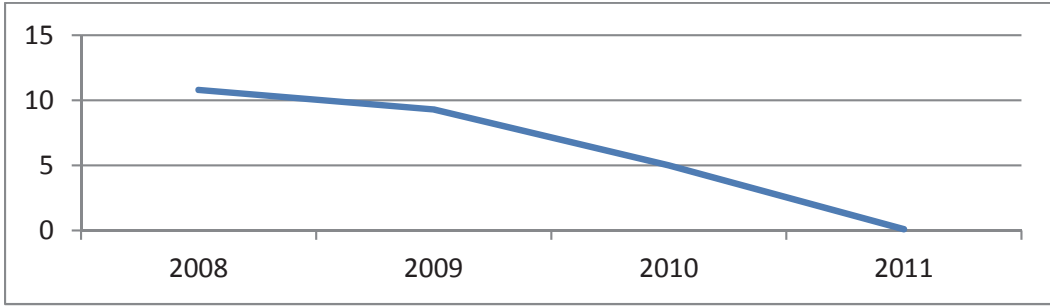
34 Harmonised unemployment rate % (seasonally adjusted), www.epp.eurostat.ecu.europa.eu, erişim: 28.02.2013.

35 H. Y. Taş ve S. Özcan, Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma, International Conference on Euroasian Economies, 2012 ve Türkiye İstatistik Kurumu, Yoksulluk Çalışması 2011, Aralık 2012.

2.2.AZERBAIJAN

Küresel krizin çıktığı 2008 yılında ekonomisi % 10.8 büyümüş olan Azerbaycan'da, reel GSYH artış oranı 2009 yılında % 9.3, 2010 yılında % 5 ve 2011 yılında % 0.1 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılını müteakip gözlemlenen ekonomik büyüme hızındaki azalış, esas olarak petrol fiyatlarındaki düşme³⁶ ile küresel krizin etkisiyle daralan dış talebe bağlı olarak azalan ihracattan kaynaklanmaktadır. Zira Azerbaycan'ın ihracatı 2009 yılında bir önceki yıla göre % 31 azalmıştır.³⁷

GRAFİK 7: Azerbaycan Reel GSYH (yıllık değişim-%)

Yazar tarafından IMF verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Azerbaycan'da kişi başına düşen reel GSYH artış oranı da krizden daha önce, 2006 yılından itibaren dikkat çekecek şekilde azalma eğilimine girmiştir. Zira 2006 yılında % 32.4, 2007 yılında % 23.5 olan kişi başına düşen reel GSYH artış oranı kriz yılı 2008'de % 9.2'ye düşmüş, 2010 yılında % 3.9'a gerilemiştir.³⁸

Krizin etkisiyle küresel düzeyde işsizlik oranları artarken, Azerbaycan'da işsizlik oranları krizle birlikte artmamış, bilakis çok düşük oranlarda da olsa 2005 yılından itibaren devam eden azalma eğilimini sürdürmüştür. Azerbaycan'da 2009-2013 sosyal ve ekonomik kalkınma programı kapsamında, Ocak 2009 ve Temmuz 2011 arasında 139.697'si kalıcı olmak üzere 190.412 yeni iş imkanı yaratılmıştır.³⁹ 2008 yılında % 5.9 olan işsizlik oranı, 2009'da % 5.7'ye, 2010'da % 5.6'ya ve 2011'de % 5.4'ye gerilemiştir.⁴⁰ Dolayısıyla, mevcut veriler ışığında, Azerbaycan'da krizin etkisiyle istihdam yaratma fırsatlarının azalmış ve işsizlik oranlarının yükselmiş olduğunu ileri sürmek mümkün değildir.

36 E. Süleymanov ve A. Zeynalov, "Küresel Mali Krizin Azerbaycan Ekonomisine Etkileri", Journal of Qafqaz University, Sayı 28, 2009, s.114.

37 Asian Development Bank, *Country Tables- Azerbaijan*, www.adb.org, erişim: 14.01.2013

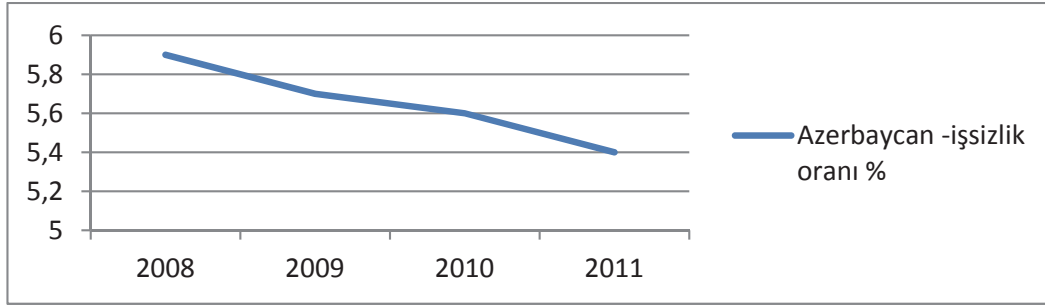
38 Asian Development Bank, *Economy and Output*, www.adb.org, erişim: 14.01.2013

39 *What is the unemployment rate in Azerbaijan?*, www.ilo.org/public/english/region erişim: 22.02.2013

40 Asian Development Bank, *Country Tables- Azerbaijan*

Diğer taraftan, Azerbaycan'da 2008 yılında % 13.2 olan ulusal yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranı 2009 yılında % 10.9'a düşmüştür.⁴¹ Azerbaycan'da gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluk oranının azaltılmasında kayda değer ilerleme olduğunu belirten Uluslararası Para Fonu, şehirlerdeki yoksulluk oranının kırsal bölgelerdeki yoksulluk oranından daha hızlı azaldığını, 2010 yılı verileri itibarı ile, şehirler ve kırsal bölgeler arasındaki gelir farkının nispeten az olduğunu vurgulamaktadır.⁴² Dolayısıyla, kişi başına düşen reel GSYH artış oranları azalsa da, krizin Azerbaycan'da yoksullukla mücadele süreci üzerinde şimdilik yıkıcı etkileri olmadığı gibi, şehirler ve kırsal bölgeler arasında gelir farklılıklarını artıracak etkileri de olmamıştır. Ancak, ekonomik kriz dönemlerinin insani kalkınma göstergeleri üzerindeki etkilerinin gecikmeli olarak kendini göstermesi nedeniyle⁴³ ve ayrıca Azerbaycan'da ekonomik büyüme hızının daha da düşeceğine yönelik tahminler ışığında küresel krizin Azerbaycan'da yoksulluk üzerine etkilerinin analizi günümüz itibarıyla sağlıklı olmayabilir.

GRAFİK 8: Azerbaycan'da işsizlik oranı (%)

Yazar tarafından Asya Kalkınma Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

2.3.KAZAKİSTAN

1999'dan itibaren dikkate değer bir büyüme hızı yakalayan Kazakistan'da ekonomik büyüme hızı küresel kriz öncesinde yavaşlamıştır. Kazakistan'da 2007 yılında % 8.9 olan reel GSYH artış oranı 2008 yılında % 3.2'ye, 2009 yılında ise % 1.2'ye düşmüştür. Kazakistan ekonomisi, küresel krizden başlıca üç kanaldan etkilenmiştir. Birincisi, petrol fiyatlarındaki düşüşün petrol ihracatçısı ülke olan Kazakistan'ın gelirlerinde düşüşe yol açmış olmasıdır. İkincisi, küresel talebin ve ticaretin daralması ile Kazakistan'ın ihracatının, turizm gelirlerinin ve işçi dövizlerinin azalmasıdır. Üçüncüsü, kredi piyasalarının

41 United Nations Economic Commission for Europe, *The UNECE Report on Achieving the Millennium Development Goals in Europe and Central Asia*, 2011, s.107.

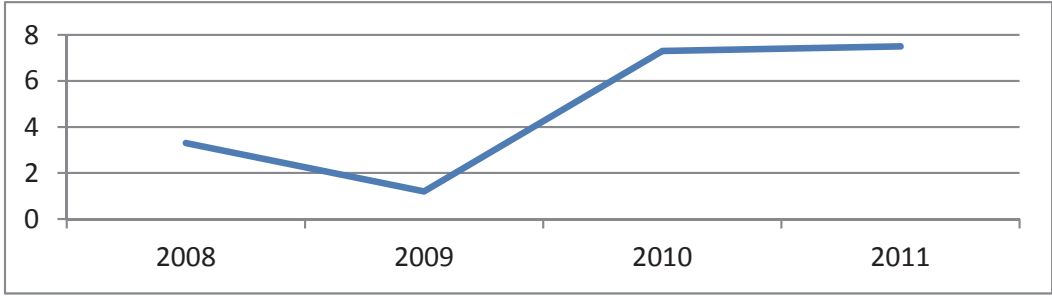
42 IMF, *Republic of Azerbaijan: Selected Issues*, IMF Country Report No.12/6, January 2012, s.2.

43 UNDP, *Economic Crisis Responses from a Governance Perspective in Eastern Europe and Central Asia: Regional Report*, March 2011, s.27.

daralması ve riske karşı oluşan daha ihtiyatlı tutum nedeniyle, sermaye hareketlerinin ve yatırımların azalmasıdır.⁴⁴

Krize karşı tepkisi, ekonomide devletin rolünün artırılması şeklinde ortaya çıkan Kazakistan'da ekonomi 2010 yılında hızla toparlanmış; 2010 yılında % 7.3 artan reel GSYH, 2011 yılında % 7.5 artmıştır. 2010 ve 2011 yıllarında yaşanan % 7'yi aşan büyüme, petrol, gaz, madencilik ve hizmet sektöründeki gelişmelerden kaynaklanmıştır.⁴⁵ Kazakistan'da kişi başına düşen reel GSYH artış oranı da 2008 yılında % 2.0 iken, 2009 yılında negatif değere düşmüş, 2010 yılında büyüme ivmesini yakalayarak % 5.7 artmıştır.⁴⁶ Uluslararası Para Fonu kriz sonrası Kazakistan ekonomisinin beklenenden daha hızlı toparlanmış olduğunun altını çizmektedir.⁴⁷

GRAFİK 9: Kazakistan Reel GSYH (yıllık değişim-%)

Yazar tarafından IMF verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Küresel ekonomik krizin etkisiyle küresel düzeyde işsizlik oranları artarken, Kazakistan'da 1999 yılından itibaren azalma eğilimi gösteren işsizlik oranı kriz sürecinde de azalmaya devam etmiştir. Ancak Kazakistan'da kırsal alanlarda çalışanların çoğunun kamu sektörü çalışanı olması nedeniyle krizin etkilerine karşı daha korunaklı olmasına karşın, krize bağlı olarak yaşanan iş kayıpları şehirlerde gerçekleştiğinden⁴⁸ şehirlerde yoksulluk oranının artma riski mevcuttur.

44 M. Gavrilovic, et.al., *Impact of the Economic Crisis and Food and Fuel Price Volatility on Children and Women in Kazakhstan*, Report for UNICEF Kazakhstan Office, October 2009, s.58.

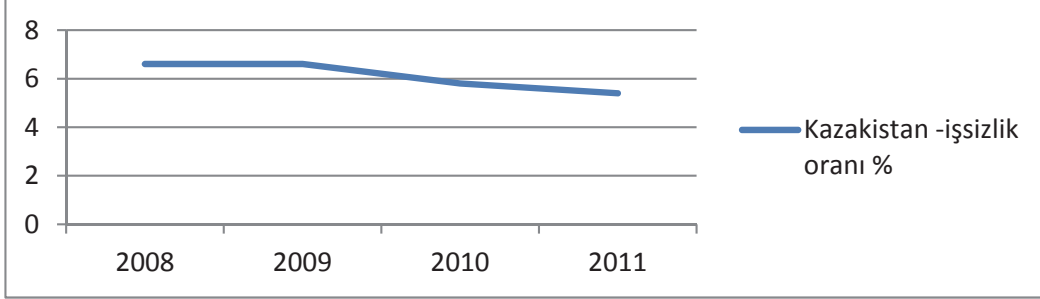
45 Asian Development Bank, *Kazakhstan 2012-2016*, August 2012.

46 Asian Development Bank, *Economy and Output*, www.adb.org, erişim: 14.01.2013

47 IMF, *Republic of Kazakhstan: Selected Issues*, IMF Country Report No.11/1516, June 2011, s.3.

48 M. Gavrilovic, et.al., *Impact of the Economic Crisis*, s.59.

GRAFİK 10: Kazakistan'da işsizlik oranı (%)

Yazar tarafından Asya Kalkınma Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

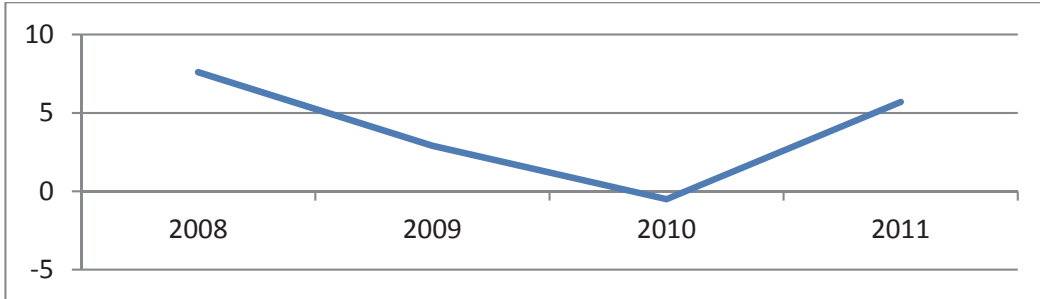
Kazakistan'da ulusal yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranı 2008 yılında % 12.1 iken, krizden hemen sonra 2009 yılında % 8.2'ye düşmüştür.⁴⁹ Bu durum, ulusal yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranının 2006 yılından itibaren sergilediği azalma eğiliminin kriz ile birlikte kesintiye uğramadığını, bir başka deyişle küresel krizin yoksulluk oranını artırıcı etkilerinin Kazakistan'da gözlemlenmediğini göstermektedir.

2.4. KIRGIZİSTAN

2007 yılında % 8.5 büyüyen Kırgızistan ekonomisi 2008 yılında % 7.6, 2009 yılında % 2.9 büyümüştür. 2009 yılında yaşanan ekonomik büyüme hızındaki yavaşlama 2010 yılında yerini daralmaya bırakmış, reel GSYH artış oranı negatif değere düşmüştür. Söz konusu ekonomik daralma süreci uzun sürmemiş, 2011 yılında reel GSYH % 5.7 oranında artmıştır.

Kırgızistan'da kişi başına düşen reel GSYH artış oranı 2008 yılından 2010 yılına kadar düşme eğilimi göstermiş, kişi başına düşen reel GSYH 2010 yılında % 1.8, 2011 yılında ise % 4.6 artmıştır.⁵⁰

GRAFİK 11: Kırgızistan Reel GSYH (yıllık değişim-%)

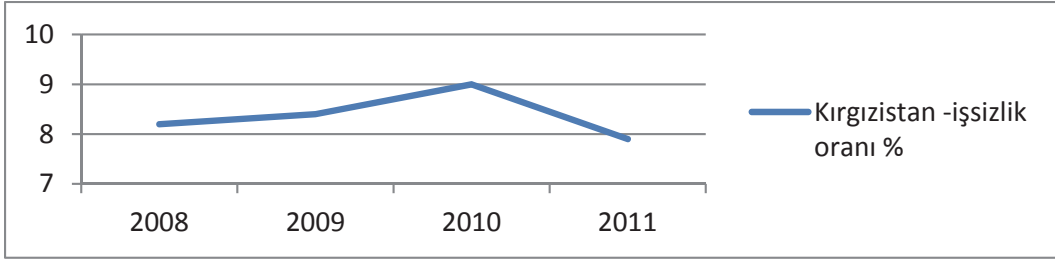
Yazar tarafından IMF verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

49 United Nations Economic Commission for Europe, *The UNECE Report*, s.107.

50 Asian Development Bank, *Economy and Output*, www.adb.org, erişim: 14.01.2013

Küresel krizi müteakip Kırgızistan'da işsizlik oranında, yüksek olmasa da artış eğilimi gözlemlenmiştir. Zira 2007 yılında % 8.1 olan işsizlik oranı 2010 itibarıyla % 9'a yükselmiştir. 2011 yılında ise işsizlik oranı azalarak % 7.9'a inmiştir.⁵¹ Bu oran Orta Asya Cumhuriyetleri içindeki en yüksek işsizlik oranını işaret ederken, küresel işsizlik oranının üzerinde olması açısından dikkat çekmektedir.

GRAFİK 12: Kırgızistan'da işsizlik oranı (%)

Yazar tarafından Asya Kalkınma Bankası ve IMF verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıda Gini katsayılarının verildiği tabloda görüldüğü gibi, gelir eşitsizliği nispeten yüksek olan ve ayrıca istikrarlı olmayan bir eğilim gösteren Kırgızistan'da 2010 yılında Gini katsayısı 37.1'dir;⁵² bu rakam gelir dağılımındaki eşitsizliğinin kriz öncesinde olduğu gibi kriz sonrasında da Kırgızistan için göz ardı edilemez bir sosyo-ekonomik mesele olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan küresel kriz, ekonomik büyüme üzerindeki etkisi bağlamında Kırgızistan'da yoksullukla mücadelede kaydedilen ilerleme için bir tehdit oluşturmaktadır. Zira 2010 verileri Kırgızistan'da ulusal yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranının % 33.7 olduğunu, dolayısıyla yoksulluk oranında 2008 yılına kıyasla artış yaşandığını ve kırsal alanlarda yoksulluğun kentsel alanlara göre çok daha yüksek olduğunu göstermektedir.⁵³ 2010 ve 2011 yıllarında kaydedilen yüksek gıda ve petrol fiyatları nedeniyle Kırgızistan'da yoksulluk oranının daha da artmasından kaygı duyulmaktadır.⁵⁴ Krizin sosyo-ekonomik etkilerini azaltmaya yönelik olarak Merkez Bankası enflasyon oranını azaltmayı başarmış, diğer taraftan emekli aylıkları ile kamu sektöründe maaşlar artırılmıştır.⁵⁵

51 Asian Development Bank, *Country Tables-Kyrgyz Republic*, www.adb.org, erişim: 25.01.2013 ve IMF, *World Economic Outlook: Growth Resuming, Dangers Remain*, April 2012.

52 IMF, *Kyrgyz Republic: Medium-Term Development Program-Poverty Reduction Strategy Paper*, IMF Country Report No.12/112, May 2012, s.31.

53 Ibid., s.30-31.

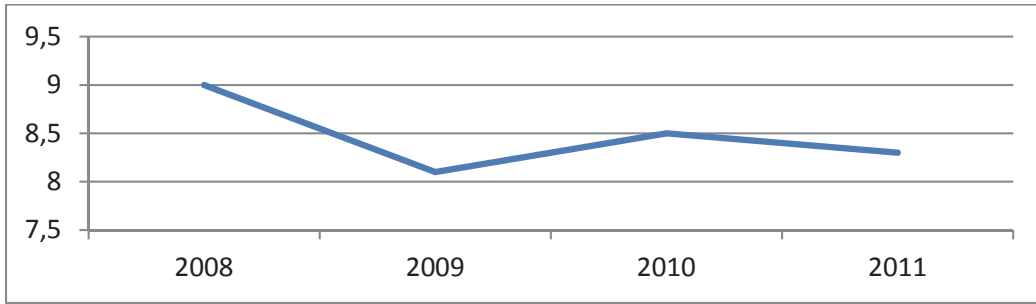
54 United Nations Economic Commission for Europe, *The UNECE Report*, s.33.

55 UNDP, *Responding to the economic crisis in Kyrgyzstan*, http://europeandcis.undp.org, erişim: 07.02.2013

2.5.ÖZBEKİSTAN

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında ekonomik reformlar açısından geride kalmakla birlikte, piyasa ekonomisine aşamalı bir şekilde geçişini sürdüren ve bölgenin en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olan Özbekistan ekonomisi 2008 yılında % 9, 2009 yılında % 8.1, 2010 yılında % 8.5 ve 2011 yılında % 8.3 büyümüştür.⁵⁶ Dolayısıyla küresel krizi müteakip Özbekistan'da büyüme hızının çok büyük oranlarda olmasa bile yavaşladığı görülmektedir. Kişi başına düşen reel GSYH artış oranı da 2008 yılında % 7.7 iken, 2009 yılında %6.8'e düşmüş; 2010 yılında % 7.2 ve 2011 yılında % 7.1 olarak gerçekleşmiştir.⁵⁷

GRAFİK 13: Özbekistan Reel GSYH (yıllık değişim-%)

Yazar tarafından IMF verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Küresel ekonomik krizin Özbekistan'da işgücü piyasası üzerine etkisini değerlendirmemizi sağlayacak şekilde yıllar itibarıyla düzenli veriler mevcut olmasa da, Uluslararası Para Fonu'nun verileri Özbekistan'da 2011 yılında işsizlik oranının % 0.2 gibi çok düşük bir oran olduğunu göstermektedir. Bu durum, Özbekistan'da küçük işletmeler ve özel girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi sonucu iş imkanlarının artırılmakta olduğuna bağlanabilir; zira küçük işletmelerde çalışanlar, toplam çalışan nüfusun % 74.2' sini oluşturmaktadır.⁵⁸

Asya Kalkınma Bankası'nın verileri uyarınca, Özbekistan'da ulusal yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı 2005 yılından itibaren istikrarlı bir şekilde azalmaktadır. Zira Özbekistan'da 2005 yılında % 25.8, 2007 yılında % 23.6 olan yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı 2009 yılında % 19.5'e, 2011 yılında %16' ya gerilemiştir.⁵⁹ Dolayısıyla, mevcut veriler Özbekistan'da yoksulluk oranında görülen istikrarlı azalma eğiliminin, küresel ekonomik krize bağlı olarak kesintiye uğramadığını göstermektedir.

Özbekistan küresel ekonomik krizin ağır etkilerinden kaçabilmiş görünmektedir. Özbekistan'ın kriz sürecinde ekonomik performansının, diğer geçiş ekonomileri ile kıyaslandığında

⁵⁶ Asian Development Bank, *Country Tables-Uzbekistan*, www.adb.org, erişim: 25.01.2013.

⁵⁷ Asian Development Bank, *Economy and Output*, www.adb.org, erişim: 14.01.2013

⁵⁸ U. Olimov ve Y. Fayzullaev, *Assessing Development Strategies to Achieve the MDGs in the Republic of Uzbekistan*, United Nations Department for Social and Economic Affairs, March 2011, s.8.

⁵⁹ Asian Development Bank, *Uzbekistan 2012-2016*, August 2012.

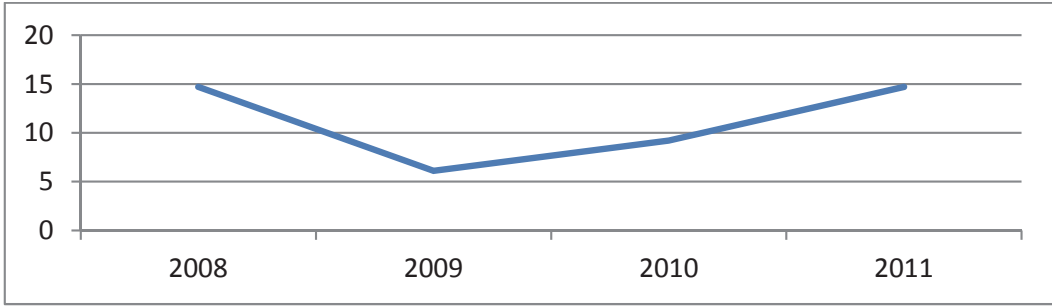
oldukça başarılı olduğu yönünde değerlendirmeler mevcut iken,⁶⁰ Özbekistan'ın krizin etkilerinden kaçabilmiş olmasını, ekonominin küresel ekonomiden izole olmasına bağlayan görüşler de bulunmaktadır.

2.6. TÜRKMENİSTAN

Merkezi planlama ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında en az reformist olan⁶¹ Türkmenistan'da büyük ölçüde doğal gaz, petrol ve pamuk ihracatına dayanan ekonomide büyüme hızı küresel krizi müteakip 2009 yılında diğer Orta Asya Cumhuriyetleri'nde olduğu gibi yavaşlamıştır. Zira 2008 yılında % 14.7 artan reel GSYH, 2009'da % 6.1 artmıştır. 2010 yılındaki artış % 9.2 ile bir önceki yıl gerçekleşen artıştan daha yüksek olmuştur.⁶² 2011'de % 14.7 artan reel GSYH ile Türkmenistan ekonomisi, bölgede en hızlı büyüyen ekonomiler arasında yer almaktadır.⁶³

Türkmenistan'da kişi başına düşen reel GSYH artış oranı 2008 yılında % 13.2 iken hızlı bir düşüşle 2009 yılında % 4.6'ya inmiştir. 2010 yılında ise kişi başına düşen reel GSYH artış oranı % 7.7'dir.⁶⁴ Bu oran 2008 yılındaki artış ile mukayese edildiğinde, kişi başına düşen reel GSYH artış oranlarında önemli bir azalışa işaret etmektedir.

GRAFİK 14: Türkmenistan Reel GSYH (yıllık değişim-%)

Yazar tarafından Asya Kalkınma Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Asya Kalkınma Bankası'nın mevcut verileri uyarınca 1997 yılında % 1.9 iken 2004 yılında % 2.6 olan işsizlik oranı Uluslararası Çalışma Örgütü verileri uyarınca 2010 yılında % 4'e yükselmiştir. 2011 ve 2012 yıllarındaki ekonomik büyüme performansı korunabilirse ve söz konusu büyüme istihdam yaratan büyüme olduğu müddetçe, Türkmenistan'da işsizlik oranlarının daha da yükselmesi söz konusu olmayacaktır.

60 *Uzbekistan-Crisis Poverty and Social Impact Analysis (PSIA)*, January 2010, www.undp.org, erişim: 08.02.2013

61 R. Pomfret, *Central Asia and the Global Economic Crisis*, EU-Central Asia Monitoring, No.7, June 2009.

62 Asian Development Bank, *Country Tables-Turkmenistan*, www.adb.org, erişim: 25.01.2013.

63 *Turkmenistan-Country Assessments, Transition Report 2012*, www.ebrd.com, erişim: 08.02.2013

64 Asian Development Bank, *Economy and Output*, www.adb.org, erişim: 14.01.2013

Türkmenistan'da yoksulluk oranına ilişkin güncel veriler mevcut olmamakla birlikte, sergilenen ekonomik büyüme performansının halkın yaşam standartlarını yükseltmiş olduğu düşünülebilir. Ancak, yoksulluk konusunda yapılan ülke sınıflandırmasında "kısmen kronik yoksul ülke"⁶⁵ kategorisinde yer alan Türkmenistan'da yoksulluk verileri güncellenmediği müddetçe, küresel krizin yoksulluk üzerine etkilerinin sağlıklı değerlendirilmesi günümüz itibarıyla mümkün gözükmemektedir.

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde küresel kriz sonrasına dair ekonomik büyüme, işsizlik ve yoksulluk üzerine yapılan değerlendirmeler, söz konusu devletlerin tamamının küresel krizden etkilendiğini, ancak krizden etkilenme durumlarının aynı seviyede olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin ekonomik geçiş sürecinde sergiledikleri performanstaki farklılıkların yanı sıra küresel krizden etkilenme boyutlarındaki farklılıklar da, bölgede ulusal ekonomik yapılar arasındaki çeşitliliğin altını çizmektedir.

Bu bölümde küresel krizin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ekonomileri üzerindeki etkisi, ekonomik büyüme, işsizlik ve yoksulluk kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır; ancak daha kapsamlı bir soruya da kısaca değinmekte yarar vardır: "Küresel kriz Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ekonomik geçiş sürecini ne ölçüde etkilemiştir?" Bu soru ayrıca "Sovyetler Birliği'nin dağılmasının üzerinden 20 yılı aşkın süre geçmiş iken, geçiş süreci hala devam ediyor mu?" sorusunu da akla getirmektedir.

Eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde merkezi planlama ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin tamamlanıp tamamlanmadığı hala tartışmalı bir meseledir; zira sürecin tamamlanmış olup olmadığına verilecek yanıt, geçiş sürecinde varış noktasının tanımına bağlı olarak değişmektedir.⁶⁶ Örnek vermek gerekirse, Kornai geçiş sürecinin varış noktasını, komünist partilerin tekel niteliğindeki siyasi güçlerini kaybettikleri, özel sektörün GSYH içindeki payının artmış ve ekonomik faaliyetlerin koordinatörünün piyasa olduğu durum olarak tanımlamaktadır. Gelb ise geçiş sürecinin varış noktasını, geçiş ekonomilerin karşılaştıkları siyasi meselelerin ve sorunların, aynı kalkınmışlık düzeyindeki diğer devletlerin karşılaştığı mesele ve sorunlara benzediği durum olarak tanımlamaktadır.⁶⁷ Ancak, geçiş sürecinin varış noktasına ilişkin farklı görüşler ışığında eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde geçiş sürecinin tamamlanıp tamamlanmadığına ilişkin tartışmalar sürdürsün, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde geçiş sürecinin hala tamamlanmamış olduğu görülmektedir.⁶⁸

⁶⁵ *The Chronic Poverty Report 2008-09: Escaping Poverty Traps*, Chronic Poverty Research Institute.

⁶⁶ J. Svejnar, "Transition Economies: Performance and Challenges", *Journal of Economic Perspectives*, Vol.16, No.1, 2002, s.25.

⁶⁷ A. H. Gelb, "The End of Transition" içinde *When is Transition Over?*, Annette Brown (ed.), W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 1999. J. Kornai, "Reforming the Welfare State in Postsocialist Economies" içinde *When is Transition Over?*, Annette Brown (ed.), W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 1999.

⁶⁸ European Bank for Reconstruction and Development, *Transition Report 2012*, www.ebrd.com, erişim: 22.02.2013

Küresel krizin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde geçiş sürecini ne ölçüde etkilediği, geçiş sürecinin temel dinamiklerine göre değişmektedir.⁶⁹ Geçiş sürecinin temel dinamikleri küresel ticarete entegrasyon ve doğrudan yabancı sermayeye açıklık olabileceği gibi, sürecin temel dinamikleri piyasa ekonomisine yönelik ulusal reformlar ve doğal kaynaklar gibi unsurlar da olabilir. Dolayısıyla krizin geçiş süreci üzerine etkisi, krizin geçiş sürecinin temel dinamikleri üzerine etkisi ışığında değerlendirilebilir. Diğer taraftan geçiş süresine ilişkin kamu desteği ve süreç üzerinde geniş spektrumlu siyasi uzlaş, krizin geçiş sürecine yansımalarını etkileyebilecek diğer unsurlardır.

Dolayısıyla “küresel kriz Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ekonomik geçiş sürecini ne ölçüde etkilemiştir?” sorusuna yanıt aramak, her bir Orta Asya Türk Cumhuriyeti için ayrı ayrı çalışma yapılmasını gerektirmektedir.

---

69 S. Estrin, *Transition after the crisis*, <http://europeandcis.undp.org>, erişim: 22.02.2013.

TÜRKİYE'DE VE ORTA ASYA
TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDE
2013 YILI EKONOMİK BÜYÜME VE
İŞSİZLİK TAHMİNLERİ

III. BÖLÜM

2002-2007 döneminde yıllık ortalama % 6.8 büyüyen Türk ekonomisi, ekonomik büyüme hızının yavaşladığı dönemde küresel ekonomik krizin etkileri ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Türkiye'nin başlıca ticaret ortağı Avrupa Birliği'nin içine girdiği ekonomik resesyonun Türk ihracatında yarattığı azalmaya ve yabancı sermaye girişlerindeki azalışa bağlı olarak 2009 yılında daralan Türk ekonomisi 2010 yılında % 9.2 büyüyerek, hızla girdiği daralmadan yine hızla çıkmıştır. Ancak 2012 yılında Türk ekonomisindeki büyüme hızı azalarak % 3'e düşmüştür.⁷⁰ Uluslararası Para Fonu'nun tahminlerine göre 2012 yılında Türk ekonomisinin sergilediği % 3 oranındaki büyüme, aynı yıl küresel ekonominin büyüme performansının gerisinde kalmış olup, gelişmiş ekonomilerin büyüme performansını aşmıştır; söz konusu büyüme performansının önemi Türkiye'nin başlıca ticaret ortağı Avrupa Birliği ekonomisinin aynı yıl içinde daralmış olduğu dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Uluslararası Para Fonu Türk ekonomisinin 2013'de % 3.5 büyüyeceğini tahmin etmekte iken;⁷¹ artan iç talebin büyümenin ardındaki asıl faktör olduğunun ve Türkiye'nin net ihracatının beklenenden daha hızlı arttığının altını çizen Avrupa Komisyonu'nun Türkiye için 2013 büyüme tahmini % 3'dür.⁷² Söz konusu büyüme tahminleri gerçekleşir ise, Türk ekonomisi 2013 yılında gelişmiş ekonomilerden daha fazla büyüyecek, ancak bu büyüme gelişmekte olan ekonomilerdeki büyümenin gerisinde kalacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, küresel krizin etkisiyle artan küresel işsizlik oranı, 2010 ve 2011 yıllarında ekonomik iyileşme sürecine rağmen % 6 oranına takılmıştır ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün tahminleri küresel işsizlik oranının 2017 yılından önce % 6'nın altına düşmeyeceğine yöneliktir. Diğer taraftan küresel kriz sonrasında gelişmekte olan ekonomilerde işsizlik oranları farklılaşmakta; krizden daha fazla etkilenen ülkelerde işsizlik oranlarının da daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Küresel kriz öncesinde de yüksek olan Türkiye'de işsizlik oranı 2008 yılında % 11 iken, kriz sonrası 2009 yılında % 14'e yükselmiştir. Küresel işsizlik oranından yüksek, diğer taraftan Avrupa Birliği'ndeki işsizlik oranından düşük olan bu oran, 2011 yılında % 9.8'e gerilemiştir.⁷³ Kibritçiöğlu, Türkiye'de işsizlik oranının 2010 yılında azalma eğilimine girdiğinin altını çizmekle birlikte, bu azalmanın kalıcı bir düşüşe dönüşmemiş olduğunu belirtmektedir.⁷⁴ 2012 yılında Türkiye'de işsizlik oranının % 9'a kadar düştüğünü belirten OECD, Türkiye'de işsizlik oranını 2013 yılında % 9.3, 2014 yılında ise % 8.7 olarak tahmin etmektedir.⁷⁵ OECD'nin tahminleri gerçekleşir ise, Avrupa Birliği'nin tamamındaki ve Avro alanındaki işsizlik oranından düşük olan Türkiye'deki işsizlik oranı OECD ülkelerinin ortalama işsizlik oranının üzerinde kalacaktır.

70 IMF, *World Economic Outlook*, October 2012, s.194.

71 Ibid., s.194.

72 European Commission, *European Economic Forecast Winter 2013*, European Union, 2013, s.94.

73 Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistik Göstergeler*, s.132.

74 A. Kibritçiöğlu, *Effects of Global Financial...*, s.13.

75 *Turkey-Economic Forecast Summary (November 2012) OECD Economic Outlook*, www.oecd.org, erişim: 04.02.2013

Birleşmiş Milletler'in kriz öncesi ve krizden hemen sonrasını içerecek şekilde, 2006-2009 dönemine ilişkin verileri, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin de içinde yer aldığı Bağımsız Devletler Topluluğu ve Gürcistan ekonomisinin ortalama % 2.2 büyüdüğünü göstermektedir. 2010 ve 2011 yıllarında % 4.8 büyüyen Gürcistan ve Bağımsız Devletler Topluluğu ekonomisindeki büyüme hızı 2012 yılında yavaşlamış ve büyüme oranı % 3.8'e düşmüştür. Bu oran Bağımsız Devletler Topluluğu ve Gürcistan ekonomisinin, Birleşmiş Milletler verilerine göre 2011 yılında % 1.4, 2012 yılında % 1.1 büyüyen gelişmiş ekonomilerden daha hızlı büyüdüğünü göstermektedir.⁷⁶ Dolayısıyla, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ni de içeren bölge ekonomileri, küresel talebin daralması nedeniyle ihracatlarının azalmasına bağlı olarak küresel krizin etkilerinden kaçamamış, ancak petrol ve emtia fiyatları, tarımsal üretimde artış ve güçlü iç talep sayesinde küresel krizin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi gelişmiş ekonomiler üzerindeki kadar yıkıcı olmamıştır.

Uluslararası Para Fonu'nun tahminleri uyarınca, 2012 yılında % 3.2 büyüyen küresel ekonominin 2013 yılında % 3.5 büyümesi beklenirken; 2012'de % 3.6 büyüyen Bağımsız Devletler Topluluğu ekonomisi 2013'de % 3.8 büyüyecektir. Uluslararası Para Fonu'nun tahminleri 2013 yılında gelişmiş ekonomilerin % 1.4 büyüyeceğine yöneliktir. Dolayısıyla Bağımsız Devletler Topluluğu 2013 yılında gelişmiş ekonomilerden daha yüksek büyüme performansı sergileyecektir.⁷⁷ Birleşmiş Milletler'in 2013 yılı için ekonomik büyüme tahminleri de, Uluslararası Para Fonu'nun tahminlerine uyumlu şekilde, Gürcistan ekonomisi ile birlikte Bağımsız Devletler Topluluğu ekonomisindeki büyümenin, gelişmiş ekonomilerdeki büyümenin üzerinde olacağına işaret etmektedir.⁷⁸

Asya Kalkınma Bankası, Asya ekonomisinin 2012 yılında % 6 oranında büyüdüğünü, 2013 yılında ise % 6.6 büyüyeceğini; 2012 yılında % 5.3 büyüyen Orta Asya ekonomisinin ise 2013 yılında % 5.7 büyüyeceğini tahmin etmektedir. Asya Kalkınma Bankası'nın Asya ekonomisinin tamamına ve Orta Asya ekonomisine ilişkin güncellenen söz konusu büyüme tahminleri, uluslararası ekonomik koşullar ve azalan dış talep dikkate alınarak revize edilmiş ve daha önceki ekonomik büyüme tahminlerinin gerisinde tutulmuştur.⁷⁹ Uluslararası ekonomik koşulların Orta Asya Cumhuriyetleri'nde GSYH üzerine olumsuz etkilerinin, işgücü piyasalarındaki olumlu görünüm ve azalan enflasyonun ivme kazandırdığı iç talep ile dengelenmesi beklenmekle⁸⁰ ve Orta Asya'daki ekonomik büyüme hızının yavaşlaması özellikle bölgenin iki büyük ekonomisi olan Azerbaycan ve Kazakistan'daki ekonomik koşullara bağlanmaktadır. Zira Azerbaycan'da düşük petrol üretimi ve artan memur maaşlarında beklenmeyen gecikmeler ekonomik büyüme tahminlerini olumsuz etkilemektedir. Diğer taraftan Kazakistan'da maden fiyatlarındaki düşüş, zayıflayan

⁷⁶ United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2013*, New York 2013, s.2.

⁷⁷ IMF, *World Economic Outlook Update*, s.2.

⁷⁸ United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2012*, New York 2012, s.4.

⁷⁹ Asian Development Bank, *Asian Development Outlook 2012 Update: Services and Asia's Future Growth*, Philippines, 2012. Asian Development Bank, *Data is mixed, but Asia continues steady economic growth: Asian Development Outlook Supplement*, Philippines, December 2012.

⁸⁰ United Nations, *2013 World Economic Situation and Prospects*, New York, 2013.

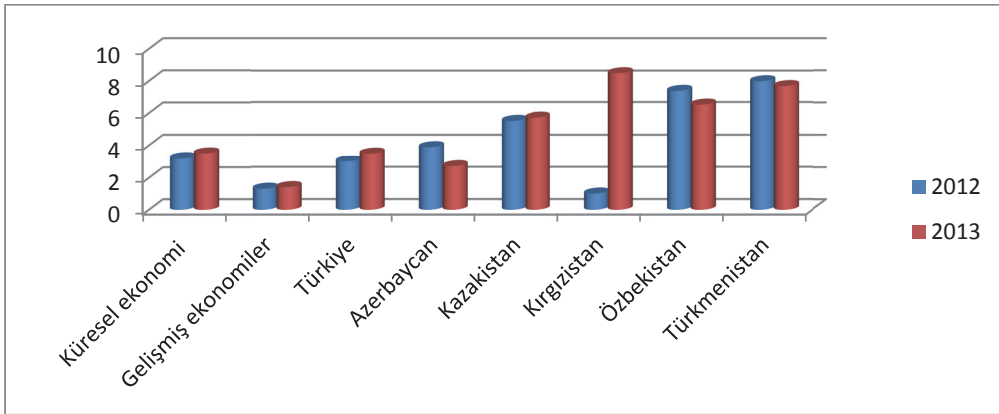
sanayi sektörü, tarımsal üretimde % 20'den fazla azalış ve başlıca yatırım projelerindeki gecikmeler ekonominin durgunlaşmasının nedenlerini oluşturmaktadır.⁸¹

Asya Kalkınma Bankası'nın verileri, Orta Asya ekonomisindeki büyümenin, Asya ekonomisinin tamamındaki büyümenin gerisinde kalmakta olduğunu ve 2013 yılında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında en iyi büyüme performansının 2012 yılında olduğu gibi Türkmenistan ve Özbekistan tarafından sergileneceğini göstermekte iken⁸², IMF'in tahminleri 2013 yılında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında en yüksek ekonomik büyüme performansını Kırgızistan'ın göstereceğine yöneliktir.⁸³

Diğer taraftan gelişmiş ülkelerde ithalat talebinin daha da azalması Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ni hem ekonomik büyüme hem de yoksullukla mücadele açısından olumsuz etkileyebileceğinden, özellikle Avro alanında krizin derinleşmesi Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için hala ciddi bir risk teşkil etmektedir. Borç krizi ve kemer sıkma politikalarının ekonomik büyümeyi baskı altına aldığı Avro alanında ve Avrupa Birliği'nin tümünde ekonomik koşulların kötüleşmesi bölgenin ithalat talebini azaltırken emtia fiyatlarının düşmesine neden olacaktır. Avrupa Birliği ekonomisinden kaynaklanan söz konusu risk öncelikle Avro alanına ihracat bağımlılığı yüksek olan Azerbaycan ve Kazakistan için mevcuttur.⁸⁴

Grafik 15'de küresel ekonomide, gelişmiş ekonomilerde, Türkiye'de ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde 2012 ve 2013 tahmini ekonomik büyüme rakamları gösterilmektedir.

GRAFİK 15: 2012 ve 2013 ekonomik büyüme (%)

Yazar tarafından Uluslararası Para Fonu'nun "World Economic Outlook October 2012", "World Economic Outlook Update, January 2013" ve "Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia, 2012" başlıklı raporlarında yer alan veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

81 Asian Development Bank, *Data is mixed, but Asia continues*, s.166.

82 Asian Development Bank, *Asian Development Outlook 2012 Update*

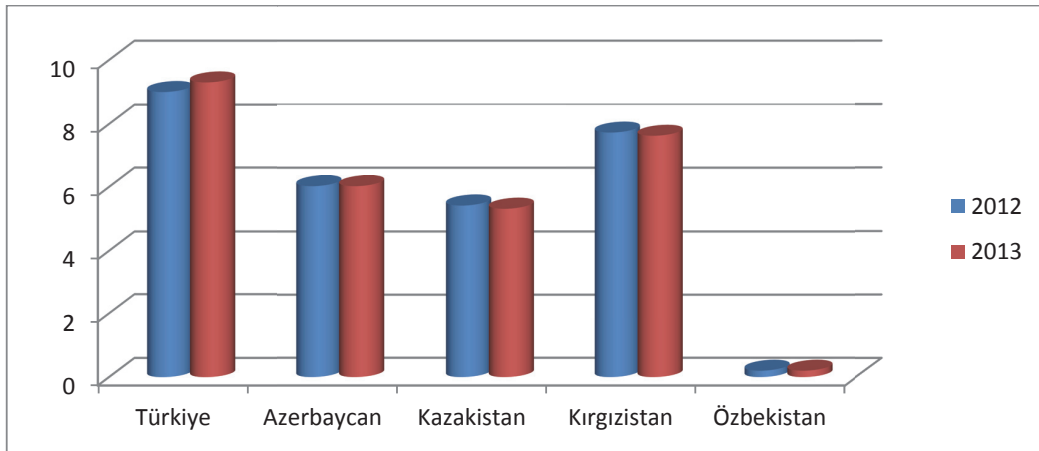
83 IMF, *Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia*, November 2012

84 2010 verileri uyarınca, Kuzey ve Orta Asya mal ihracatının % 40.4'ü doğrudan Avro alanına yönelik olup, Azerbaycan'ın mal ihracatının % 47.4'ü, Kazakistan'ın mal ihracatının % 46.7'si doğrudan Avro alanıdır. Dolayısıyla Orta Asya'nın -bölgedeki tüm ülkeler için aynı seviyede olmasa da- Avro alanına ihracat bağımlılığı yüksektir. S. R. Basu, et.al., *Euro zone debt crisis: Scenario analysis and implications for developing Asia-Pacific*, MPDD Working Papers, July 2012.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün verileri⁸⁵ Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri (AB üyesi olmayanlar) ile Bağımsız Devletler Topluluğu'nun tamamında işsizlik oranının 2010 yılında % 9.5 ile, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki işsizlik oranının gerisinde kalsa da küresel işsizlik oranını aştığını göstermektedir. Ancak bölgedeki işsizlik oranının yüksekliği, net enerji ithalatçısı olan Ukrayna, Gürcistan ve Ermenistan'daki işsizlik oranlarının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Zira mevcut veriler, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında sadece Kırgızistan'da 2011 yılında % 7.9'a ulaşan işsizlik oranının küresel işsizlik oranını aştığını göstermektedir.

Grafik 16'da Türkmenistan hariç, Orta Asya Cumhuriyetleri'nde 2012 ve 2013 tahmini işsizlik oranları verilmektedir. Anılan ülkelerin 2012 ve 2013 işsizlik tahminleri 2011 işsizlik oranları ile mukayese edilirse, Azerbaycan ve Özbekistan'da işsizlik oranlarında değişme beklenmemekte; Kazakistan ve Kırgızistan'da işsizlik oranlarının çok az da olsa düşeceği tahmin edilmektedir.

GRAFİK 16: 2012 ve 2013 işsizlik oranları (tahmini-%)

Yazar tarafından Uluslararası Para Fonu'nun "World Economic Outlook: Growth Resuming, Dangers Remain" başlıklı raporunda yer alan verilere ve OECD tahminlerine istinaden hazırlanmıştır.

Diğer taraftan, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde işgücü piyasasının krizden etkilenmemiş olması, krizin yoksulluğu artırma riskini de azaltmıştır. Ancak Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri verileri, söz konusu ülkeler için sağlıklı bir değerlendirme yapmamıza imkân tanıyacak şekilde güncellenmemiş olduğundan, küresel krizin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde yoksulluk üzerine etkilerini niceliksel olarak değerlendirmek günümüz itibarıyla mümkün değildir. Diğer taraftan ekonomik büyüme otomatik olarak yoksulluğu azaltmıyor olsa da, ekonomik daralmanın yoksullukla mücadeleyi olumsuz etkilediği açık olduğundan,⁸⁶ Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ekonomik büyüme hızının yavaşlamaya devam etmesi yoksulluk oranlarını artırma riski taşımaktadır.

⁸⁵ ILO, *Global Employment Trends 2012*, Geneva.

⁸⁶ United Nations Development Programme, *RBEC Brief: The Regional Impact of the Global Finance Crisis*, November 2008.

SONUÇ

2001 krizi sonrası % 5.7 oranındaki ekonomik daralmanın ardından uygulanan sıkı para ve maliye politikaları aracılığıyla yakalanan 2002-2007 döneminde yıllık ortalama % 6.8 oranındaki istikrarlı ekonomik büyüme sonrası küresel krizin etkileri ile yüzleşen Türk ekonomisi 2009 yılında % 4.8 daralmıştır. Küresel kriz öncesi yakalanan istikrarlı büyüme sürecine rağmen düşürülemeyen işsizlik oranı ise 2009 yılında % 14'e yükselmiştir. 2010 yılında Türk ekonomisinin % 9.2 büyüdüğü, işsizlik oranının ise % 11.9'a düştüğü dikkate alınırsa, Türk ekonomisinin hızla girdiği küresel krizden hızla çıktığı görülmektedir. 2011 yılında % 8.5 büyüyen Türk ekonomisinin 2012 yılında sergilediği % 3'lük büyüme, Türkiye'nin ekonomik büyüme performansının yavaşladığını göstermektedir. Diğer taraftan işsizlik oranı aynı yıl % 9.8'e düşmüştür.

2013 yılı için ekonomik tahminler Türk ekonomisindeki büyümenin % 3 civarında olacağına, işsizlik oranının ise % 9'u aşacağına yöneliktir. Bu durumda Türk ekonomisindeki büyüme 2013 yılında gelişmiş ekonomilerde beklenen büyümeyi aşacaktır; ancak gelişmekte olan ekonomilerde beklenen büyümenin gerisinde kalacaktır. Türkiye'deki işsizlik oranı ise küresel işsizlik oranının üzerinde kalmaya devam edecektir.

Diğer taraftan, Türkiye'de kriz sonrası yoksulluk verileri, 2003'den itibaren yoksullukla mücadele sürecinde kaydedilen ilerlemenin küresel krizin etkisiyle kesintiye uğramadığını göstermektedir. Türkiye'de günlük geliri 1 Doların altında olan nüfus bulunmamaktadır ve ulusal yoksulluk sınırı altında kalanların oranında artış gözlemlenmemiştir.

Dolayısıyla küresel kriz Türkiye'deki ekonomik büyüme hızını olumsuz etkilemiş olup, ekonomik büyüme dönemlerinde azaltılamayan işsizlik sorunu ile mücadeleyi de olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan küresel krizin Türkiye'de ekonomik büyüme ve işgücü piyasası üzerine olumsuz etkilerinin yoksulluk oranlarına yansımadağı görülmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ekonomik yapılarındaki benzerliklere rağmen, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri merkezi planlama ekonomisinden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde aynı performansı sergilememişler; Türkmenistan ve Özbekistan geçiş sürecinde nispeten daha az reformist olmuştur.⁸⁷ Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin küresel ekonomiye entegrasyonları da farklı düzeylerde kalmıştır. Küresel ekonomiye daha fazla entegre olmuş ekonomilerin, küresel krizlere karşı daha savunmasız olması nedeniyle, 2008 küresel ekonomik krizi Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin tamamını aynı ölçüde etkilememiştir.

Krizin etkileri konusunda yapılan bir değerlendirmede, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ekonomik büyüme hızının 2009 yılında düştüğü, Azerbaycan ekonomisi hariç diğer Orta

87 R. Pomfret, *Central Asia and the Global Economic...*

Asya Türk Cumhuriyetleri ekonomilerinde toparlanma sürecinin 2010 ve 2011 yıllarında başladığı görülmektedir. Küresel kriz Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin tamamında ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiş olsa da, söz konusu ekonomiler küresel krizden gelişmiş ekonomiler kadar ağır etkilenmemiştir. Zira bölgedeki ekonomik büyüme, 2006-2009 döneminde olduğu gibi, 2010-2012 döneminde de gelişmiş ekonomilerdeki büyümeyi aşmıştır. Uluslararası Para Fonu'nun ve Asya Kalkınma Bankası'nın ekonomik büyüme tahminleri, 2013 yılında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ndeki ekonomik büyümenin, gelişmiş ekonomilerdeki büyümeyi aşacağına ancak Asya'nın tamamında beklenen büyümenin gerisinde kalacağına yöneliktir.

Diğer taraftan, küresel krizin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin işgücü piyasası üzerinde yıkıcı etkileri olmamıştır ve Uluslararası Para Fonu'nun tahminleri, ekonomik büyüme hızındaki yavaşlamaya rağmen, 2013 yılında işsizlik oranlarının artış göstermeyeceği yönündedir.

Küresel krizin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde yoksullukla mücadele sürecini olumsuz yönde etkileyip etkilemediğini net olarak değerlendirmemize imkân tanıyacak sayısal veriler henüz mevcut değildir. İşsizlik oranlarının krizle birlikte artmamış olmasının yoksulluk oranlarındaki artış riskini önlediği ileri sürülebilir. Ancak Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ekonomik büyüme hızının yavaşlamaya devam etmesi yoksullukla mücadele sürecini olumsuz etkileme riski taşımaktadır. Zira ekonomik büyümenin yoksulluğu ne ölçüde azaltacağı yoksulların büyüme sürecine ne ölçüde katıldığına bağlı olmakla beraber; yoksullukla mücadelede başlıca araç sürdürülebilir ekonomik büyüme olduğundan yoksullukla mücadele sürecinde daha fazla ilerleme, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin ekonomik büyüme performanslarını artırmasına ve sürdürebilmesine bağlıdır.

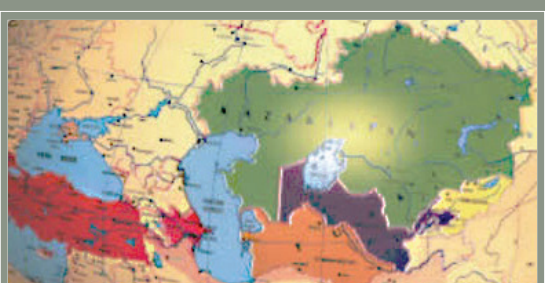
Gelişmiş ekonomilerin çoğunda devam eden ve ekonomik büyümeyi yavaşlatan kemer sıkma politikaları nedeniyle 2013 yılında beklenen % 3.5 oranındaki küresel ekonomik büyüme, gelişmiş ekonomilerin ve bölgesel grupların sergileyecekleri farklılaşan büyüme performansı nedeniyle "çok-vitesli"⁸⁸ bir büyüme olacaktır ve bu büyüme sürecinde bazı ülkelerde ekonomik daralma yaşanması ihtimali mevcuttur. Uluslararası Para Fonu 2013'de ekonomik daralma yaşayacak bölge olarak Avrupa Birliği'ni işaret etmektedir ve günümüzde küresel ekonomi için en büyük risk Avro alanı krizinin derinleşmesidir. Dolayısıyla küresel ekonomi için risk teşkil eden Avrupa Birliği'ndeki krizin derinleşmesi, ticaret ve finans kanalları aracılığıyla, ihracatları önemli ölçüde Avrupa Birliği'ne dayanan Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ekonomileri için de risk oluşturmaktadır.

Diğer taraftan ekonomik liberalizasyon ve dışa açılma konusunda daha az reformist olan Türkmenistan ve Özbekistan'ın, diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'ye kıyasla

88 N. Roubini, *Risks lie ahead for the global economy*, 21 January 2013, www.guardian.co.uk, erişim: 24.02.2013

küresel krizden daha az etkilenmiş olması, bir ulusal ekonominin küresel krizlere karşı hassasiyetinin küresel ekonomiye entegre olma düzeyiyle doğru orantılı olarak arttığı gerçeğinin altını çizmektedir. Dolayısıyla, küresel krizin nedenlerini kontrol edemeyen Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin küresel krizden etkilenme durumları ve krizin olumsuz etkileri ile baş edebilme kapasiteleri sadece ekonomi yönetimlerinin başarılı olup olmaması ile açıklanacak bir durum değildir. Küresel riskler mevcut olduğu müddetçe, ulusal ekonomilerin küresel krizden olumsuz etkilenme riski mevcut olacaktır.

KAYNAKLAR

Alper, E., "The Turkish Liquidity Crisis of 2000: What Went Wrong", *Russian and East European Finance and Trade*, Vol.37, No.6, 2001, s.51-71.

Arslan, H. B., "Kriz-Büyüme-İstihdam" Üçgeninde 1994 ve 2001 Krizleri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Vol.64, No.2, 2009 s.32-42.

Asian Development Bank, *How Can Asia Respond to Global Economic Crisis and Transformation*, Philippines, 2012.

Asian Development Bank, *Asian Development Outlook 2012 Update: Services and Asia's Future Growth*, Philippines, 2012.

Asian Development Bank, *Data is mixed, but Asia continues steady economic growth: Asian Development Outlook Supplement*, Philippines, December 2012.

Asian Development Bank, *Kazakhstan 2012-2016*, August 2012.

-----, *Uzbekistan 2012-2016*, August 2012.

-----, *Economy and Output*, www.adb.org, erişim: 14.01.2013.

-----, *Country Tables-Azerbaijan*, www.adb.org, erişim: 14.01.2013.

-----, *Country Tables-Kazakhstan*, www.adb.org, erişim: 24.01.2013.

-----, *Country Tables-Kyrgyz Republic*, www.adb.org, erişim: 25.01.2013.

-----, *Country Tables-Turkmenistan*, www.adb.org, erişim: 25.01.2013.

-----, *Country Tables-Uzbekistan*, www.adb.org, erişim: 25.01.2013.

Ay, A. ve Karaçor, Z., "2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006, Vol.16, s.67-86.

Basu, S. R., et.al., *Euro zone debt crisis: Scenario analysis and implications for developing Asia-Pacific*, MPDD Working Papers, July 2012.

Dowling, M. ve Wignaraja, G., *Central Asia: Mapping Future Prospects to 2015*, ERD Working Paper Series No.80, Asian Development Bank, April 2006.

-----, G., *Central Asia after Fifteen Years of Transition: Growth, Regional Cooperation, and Policy Choices*, Working Papers Series on Regional Economic Integration No 3, Asian Development Bank, 2006.

Ertuğrul, A. ve Selçuk, F., "A Brief Account of the Turkish Economy: 1980-200", *Russian and East European Finance and Trade*, Vol.37, No.6, 2001, s. 6-28.

Estrin, S., *Transition after the crisis*, <http://europeandcis.undp.org>, erişim: 22.02.2013.

European Bank for Reconstruction and Development, *Transition Report 2012*, www.ebrd.com, erişim: 22.02.2013.

European Commission, *European Economic Forecast Winter 2013*, European Union, 2013.

Gavrilovic, M., et.al., *Impact of the Economic Crisis and Food and Fuel Price Volatility on Children and Women in Kazakhstan*, Report for UNICEF Kazakhstan Office, October 2009.

Gelb, A. H. "The End of Transition" içinde *When is Transition Over?*, Annette Brown (ed.), W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 1999.

Harmonised unemployment rate % (seasonally adjusted), www.epp.eurostat.ecu.europa.eu, erişim: 28.02.2013.

ILO, *Global Employment Trends 2011*, Geneva 2011.

-----, *Global Employment Trends 2012*, Geneva 2012.

IMF, *World Economic Outlook*, May 1993.

-----, *World Economic Outlook*, May 1998.

-----, *World Economic Outlook*, September 2002.

-----, *World Economic Outlook: Slowing Growth, Rising Risks*, September 2011.

-----, *World Economic Outlook: Coping with High Debt and Sluggish Growth*, October 2012.

-----, *Republic of Kazakhstan: Selected Issues*, IMF Country Report No.11/1516, June 2011.

-----, *Republic of Azerbaijan: Selected Issues*, IMF Country Report No. 12/6, January 2012.

-----, *World Economic Outlook: Growth Resuming, Dangers Remain*, April 2012.

-----, *Kyrgyz Republic: Medium-Term Development Program-Poverty Reduction Strategy Paper*, IMF Country Report No.12/112, May 2012.

-----, *Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia*, November 2012.

-----, *World Economic Outlook Update*, January 2013.

Işık, et.al., "Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması", *D.E.Ü.İ.İ.B.F.*, Vol.19, No.1, 2004, s.45-69.

Kibritçioğlu, A., *Effects of Global Financial Crisis on Turkey*, MPRA, 2010.

Kornai, J. "Reforming the Welfare State in Postsocialist Economies" içinde *When is Transition Over?*, Annette Brown (ed.), W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 1999.

Lelkes, O ve Zolyomi, E., *Poverty Across Europe: The Latest Evidence Using the EU-SILC Survey*, Policy Brief, European Centre, October 2008.

Macovei, M., *Growth and economic crises in Turkey: leaving behind a turbulent past?*, Economic Papers 386, European Commission, 2009.

OECD Trade Policy Studies, *Trade and Economic Effects of Responses to the Economic Crisis*, 2010.

Oğuş, A., *Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı*, IV. İktisat Kongresi, 2004.

Olimov, U. ve Fayzullaev, Y., *Assessing Development Strategies to Achieve the MDGs in the Republic of Uzbekistan*, United Nations Department for Social and Economic Affairs, March 2011.

Öniş, Z., “Crises and Transformations in Turkish Political Economy”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol.9, No.3, 2010, s.45-61.

Pomfret, R., *Central Asia Since 1991: The Experience of the New Independent States*, Working Paper No.212, OECD Development Centre, 2003.

-----, R., *Central Asia and the Global Economic Crisis*, EU-Central Asia Monitoring, No.7, June 2009.

Poverty in Europe:the Current Situation, www.inequalitywatch.eu, erişim: 24.02.2013

Roubini, N., *Risks lie ahead for the global economy*, 21 January 2013, www.guardian.co.uk, erişim: 24.02.2013

Simai, M., *Poverty and Inequality in Eastern Europe and the CIS Transition Economies*, DESA Working Paper No.17, United Nations, 2006.

Stark, M ve Ahrens, J., *Economic reform and institutional change in Central Asia: towards a new model of the developmental state?*, Private University of Applied Sciences, No 2012/5.

Süleymanov, E. ve Zeynalov, A. “Küresel Mali Krizin Azerbaycan Ekonomisine Etkileri”, *Journal of Qafqaz University*, Sayı 28, 2009, s.111-120.

Svejnar, J. “Transition Economies: Performance and Challenges”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol.16, No.1, 2002, s.3-28.

Şimşek, H. A. ve Şimşek, N. “Has the Turkish Economy Been Less Affected by the 2008 Global Crisis: A Macroeconomic Perspective”, *Research Journal of International Studies*, Vol.22, 2011, s.168-187.

Taş, H. Y. ve Özcan, S., *Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma*, International Conference on Euroasian Economies, 2012.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Uluslararası Ekonomik Göstergeler*, 2012.

The Chronic Poverty Report 2008-09: Escaping Poverty Traps, Chronic Poverty Research Institute.

Turkmenistan-Country Assessments, Transition Report 2012, www.ebrd.com, erişim 08.02.2013.

Turkey-Economic Forecast Summary (November 2012) OECD Economic Outlook, www.oecd.org, erişim: 04.02.2013

Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler 1923-2011, Aralık 2012.

-----, *Yoksulluk Çalışması 2011*, Aralık 2012.

United Nations, *Income Generation and Poverty Reduction: Experiences of Selected Asian Countries*, Development Papers No.26, 2005.

-----, *World Economic Situation and Prospects 2012*, New York 2012.

-----, *The Millennium Development Goals Report 2012*, New York, 2012.

-----, *World Economic Situation and Prospects 2013*, New York, 2013.

-----, *Millennium Indicators- Population below 1\$ per day, percentage*, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx>, erişim: 23.01.2013.

-----, *Millennium Indicators- Population below national poverty line, total, percentage*, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx>, erişim: 23.01.2013.

----- Development Programme, *RBEC Brief: The Regional Impact of the Global Finance Crisis*, November 2008.

UNDP, *Economic Crisis Responses from a Governance Perspective in Eastern Europe and Central Asia:Regional Report*, March 2011.

-----, *Responding to the economic crisis in Kyrgyzstan*, <http://europeandcis.undp.org>, erişim: 07.02.2013.

United Nations Economic Commission for Europe, *The UNECE Report on Achieving the Millennium Development Goals in Europe and Central Asia, 2011*.

Uzbekistan-Crisis Poverty and Social Impact Analysis (PSIA), January 2010, www.undp.org, erişim: 08.02.2013

What is the unemployment rate in Azerbaijan?, www.ilo.org/public/english/region erişim: 22.02.2013